

1937 Kuueteistkümnes aastakäik Nr. 6

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Joh. V. Veski
Peatoimetaja

A. Raun
Toimetussekreter

E. Elisto

P. Ariste

Tartu 1937

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. A. R., Kaarel Leetberg 70-aastane	163
2. E. Põldre, Intonatsiooni, kvantiteedi ja diinaamilise rõhu suhteist eesti keeles	164
3. E. Põldre, Murdetekst Audrust	183
4. Raamatute filevaade:	
J. Mg., J. Balassa, A magyar nyelv életrajza	184
5. Akadeemilise Emakeele Seltsi koosolekuteateid:	
E. E., Koosolek 1. okt. 1937 (häälekongress Pariisis)	185
„ , Erakorraline peakoosolek 7. nov. 1937 (uute evangeliumitõlgete keelest	186
6. Mitmesugust:	
J. Mg., Dezső Pais ungari k. professoriks Budapestis	194
A. R., Eesti <i>munde</i> jne.	194
Résumés. — Summaries.	
2. E. Põldre, Sur les rapports réciproques des accents de hauteur, de quantité et d'intensité en estonien	182
5. A Debate on the Language of the New Estonian Translation of the Bible	193

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Tartu, Rüütli 24, III kord.

Talitus:

Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Kaarel Leetberg 70-aastane.

26. XI 1937 astus Kaarel Leetberg, kõige omapärasem eesti keelemees, üle 70 aasta künnise.

Leetbergi tegevuse ja osa kohta meie keele korraldamises on 5 aasta eest ja tänavu juba pikemalt sõna võetud. Viidates vastavatele kirjutistele¹ ja Leetbergile eriti nooremate keeleteadlaste poolt järjest enam osaks saavaile tunnustusele, tahaks nende ridade kirjutaja omalt poolt esile tõsta seda rõõmustavat nähtust, et meil ei ole tegemist mitte mingi loorberitel mõnuleva juubilariga, vaid ustava töömehega, kes oma vaimuerksusest on andnud uue tõendi uue teose² väljaandmisega. See asjaolu, et Leetbergis ei tarvitse näha ainult mineviku kaju, vaid oleviku kaastöölist, annab julgust loota, et tema tänavune töö ei jää viimaseks.

Leetberg on meil etendanud õilsa, omakasupüüdmatu keelevalvuri osa. Kõigest südamest soovime, et tal jätkuks jõudu ja aastaid selle tingimata vajaliku ülesande täitmiseks ka tulevikus.

A. R.

¹ Vt. E. Elisto, Cand. phil. K. Leetberg 65-aastane, EK 1932, lk. 161 jj-d, R. Nurkse, Kaarel Leetberg 65-aastane, EKirj. 1932, lk. 577 jj-d, R. Laanes, Kaarel Leetberg 70-aastane, EKirj. 1937, lk. 538 jj-d.

² Mõned vastuseletused Johannes Aaviku „Õigekeelsuse õpiku“ vastu, Rakvere, 1937.

Intonatsiooni, kvantiteedi ja dünaamilise rõhu suhteist eesti keeles.

Intonatsiooni-uurimise ajaloost ja meetodeist.

Kõnemeloodiana ehk intonatsioonina mõistetakse helikõrguse muutumist, varieerumist inimkõnes¹. Intonatsiooni võib jälgida iga üksikindiviidi kõnes, kuid kahtlemata on seda huvitavam teha rahvuskeelte, keelerühmade kaupa. Igal keelel on teataval määral eri, omapärane intonatsioon, mis on seoses keele üldstruktuuriga, kuid võib-olla on sõltuv ka rahva iseloomust ja territoriaalseist tingimustest. On üldtuntud fakt, et idamaiste või idarühma keelte meloodia on erinev läänerühma omast. Idamaiste keelte intonatsioon on langev, monotoonne, kuid läänerühmas see on üldjoontes tõusev ja vahelduva rütmiga. Igast keelest annab esimese mulje vastava keele meloodiline külg. Juba keele esmakordsel kuulmisel on võimalik seda intonatsiooni järgi paigutada teatavasse keelerühma, ilma et midagi teataks keele häälikulisest või grammatilisest ehitusest. (Näiteks on skandinaavia keeltele niivõrd omapärane intonatsioon, et see, kes seda kord on kuulnud, tunnetab need keeled otsekohe jälle, kuigi ta ei teaks ainustki sõna neist.)

Kõigest sellest järgneb, et kõnemeloodia uurimisel ei ole mitte väga vähene osatähtsus keelte omapära ja inimkõnendi olemuse selgitamisel.

Juba antiikajal, vanas Kreekas ja Roomas, kus ka keelelised küsimused mitmeti olid vaidlusobjektiks, ei mindud mööda kõnemeloodiast. Sellest oldi huvitatud tolles maailmas, milles pöörati rohkesti tähelepanu retoorikale, deklamatsioonile, üldisele väljendusoskusele. Sellele järgnenud aegadel ei osutatud suuremat huvi kõnemeloodia vastu, puudusid ka kohased meetodid ja võimalused selle uurimiseks. Alles 19. s. teisel poolel, ühes eksperimentaalse foneetika tekkimisega ja iseseisvaks teaduseks saamisega, kerkis intonatsiooniprobleem jällegi elavalt esile. Algul tegelesid sellega küll peamiselt psühholoogid (W u n d t) ja keele-

¹ Mõnelt poolt on tehtud terminite 'kõnemeloodia' ja 'intonatsioon' vahel vahet. Selle järgi 'kõnemeloodia' haaraks kõiki helikõrgusse puutuvaid üldisi ja üldteoreetilisi küsimusi; 'intonatsioon' aga oleks kitsam, spetsiaalsem mõiste, mis tähistaks eriti mingi teatava keele intonatsiooni, näit. tõusva või langeva intonatsiooniga keel jne.

psühholoogid (Rutz, Sievers), kuid viimasel ajal on kõnemeloodia uurimine leidnud ka foneetikute ja keeleteadlaste poolt üldist tunnustust. Praegu leidub vaevalt mõni foneetikat käsitlev teos või foneetika-õpperaamat, mis ei sisaldaks peatükki intonatsioonist.

Eksperimentaalse foneetika kiire areng andis laialdased vahendid ka kõnemeloodiliste küsimuste käsitlemiseks; sai võimalikuks helilainete optiline ülesmärkimine ja sellega helikõrguse täpne mõõtmine. Varem oli kõige lihtsam märkimisviis noodistik. Kuid see oli subjektiivne, põhjenes kuulmisel ja võimaldas vaid pooletoniste intervallide tähistamist. Praegu võiks see süsteem arvesse tulla ainult tegelikul keeõppimisel ja -õpetamisel, kus seda edukalt ongi kasutanud foneetikud Jones ja Klinghardt². Suure edusammu kõnemeloodia uurimisel kahtlemata võimaldas Meyer'i ja Schneider'i konstrueeritud aparaat, helikõrguse-mõõtja, mis andis juba enam-vähem objektiivseid ja täpseid tulemusi. Kuid mitmete puuduste tõttu on seegi abinõu viimaseil aastail langenud foneetikute terava kriitika alla ja on pidanud teed andma paremaile vahendeile.

Praegu on kõige täiuslikumaks abinõuks helikõrguse mõõtmisel *ostsiillograaf*. See elektri abil töötav mehhanism võimaldab ühes täpsusega ka kiirust, nii et alles selle tarvitusele-võtmisega eksperimentaalses foneetikas on avanenud soodsamad võimalused ka intonatsiooni ulatuslikumaks uurimiseks. Kuid et see mehhanism on alles viimaste aastate toode ning võrdlemisi kulukas, siis ta puudub veel nii mõneski foneetika-laboratooriumis ja foneetikud on sunnitud leppima endiste primitiivsete vahenditega. Kuid ka neid uurimistulemusi, mis on saadud Meyer-Schneider'i helikõrguse mõõtmise aparaadi abil, ei saa pidada teaduslikult väärtusetuiks, sest vead sellega mõõtmisel ei ole kuigi suured.

Intonatsiooni-uurimine kui iseseisev foneetiline probleem ja kui abiteadus.

Nagu juba eespool tähendatud, tõusis ühes eksperimentaalse foneetika arenemisega elav huvi intonatsiooni vastu. Huvi oli ühelt poolt puht-teoreetiline, teiselt poolt aga teatavas mõttes praktiline; püüti kõnemeloodiat rakendada küsimuste valgustamisel, mis puutusid teistesse teadustesse. Kõnemeloodia uurimise tähtsust teistele teadustele ongi tunnusta-

² OEPH., lk. 256, Spr., lk. 13—31.

nud nii psühholoogid kui keeleteadlased ja foneetikud. Kõnemeloodiliste küsimuste käsitlemisel on niisiis võimalik lähendada järgnevaist eri seisukohtadest:

1. lingvistiline,
2. esteetiline,
3. psühholoogiline,
4. antropoloogiline.

Keeleteadlastele on kahtlemata kõige olulisem intonatsiooni lingvistiline käsitletu. Ka suurem osa tähtsamaid kõnemeloodia uurijaid, nagu Pipping, Heinitz, Scripture jt., on püüdnud lahendada eeskätt foneetilis-lingvistilisi küsimusi. Kuid kuni praeguse ajani pole suudetud selgitada kõiki nähtusi, mis seovad intonatsiooni teiste keeles esinevate probleemidega.

Eriti tähtis ja huvitav on lingvistidele intonatsiooni jälgimine neis keeltes, milles intonatsioonil on eriline grammatiline funktsioon, nagu näiteks mitmes aafrika keeles, leedus, serbo-kroaatias ja norras. Neis keeltes võib häälikuliselt samal sõnal olla mitu eri tähendust, kui sõna hääldamisel intonatsioon on erinev. Kuid ka teistes euroopa keeltes on märgatud intonatsioonil, seoses teiste keele-elementidega, teatavat grammatilist, morfoloogilist ülesannet. Ent süntaktiline funktsioon on kõnemeloodial üldiselt kõigis keeltes. Lausemeloodia varieerub vastavalt lauses peituvale tundmuse- või tahtevarjundile. Nii on näiteks küsilause teissugune meloodia kui hüüdlause või jutustavas lauses. Lausemeloodia on seoses lauserõhuga ja ühes sellega ka sõnajärjestusega, nii et intonatsiooni käsitletu võiks pakkuda huvi ka laiaulatuselisemate keeleliste küsimuste arutlemisel.

Ka häälikumuutusi on teataval määral võimalik selgitada intonatsiooni abil. Eesti keele suhtes on sellele viidanud Kettunen³, kuid ka käesolev uurimiskatse tahab tuua selle kohta mõningaid näiteid.

Aga veel kaugemalegi on mindud kõnemeloodia uurimisel ja järelduste tegemisel. Mõned foneetikud on selle abil püüdnud valgustada kõnenendi algupära, uurides mitmesuguste loomade häälitusi⁴.

Lõpuks olgu tähendatud, et võõrkeelte õppimisel ning õpetamisel on väga oluline tähtsus vastavate keelte sõna- ja lausemeloodia tundmisel, sest võõrkeelte hääldamisel tehakse kõige enam vigu just intonatsioonis. Tavaliselt ju

³ LUKD, lk. 50.

⁴ Arch. Néer. I, lk. 1—35.

välismaalast tuntaksegi nimelt teatavast erilisest 'aktsendist', mis ei ole peamiselt muud kui erinev intonatsioon. Sellele momendile on erilist tähelepanu pööranud foneetik Klinghardt⁵.

Intonatsiooni sidumine esteetika, poeetika ja muusikaga on omaette huvitav probleem, kuid et käesoleva käsitluse ülesandeks pole juhtida sellele küsimusele lähemat tähelepanu, siis võib piirduda vaid paari märkmeaga. Keeleteadusele võiks esteetiliste küsimuste sidumine intonatsiooniga olla huvitav vaid sel määral, kuivõrd need küsimused käsitlevad rütmi. Inimkõnes väljendub alati teatav, igale keelele ja ka keeletarvitajale iseloomustav rütm. Kuid foneetikute ringkondades üldiselt arvatakse, et kõnemeloodia uurimise rakendamine esteetiliste ja poeetiliste probleemide teenistusse on praegu veel varajane, sest et kõiki lihtsamaidki ja põhjapanevamaid fakte kõnemeloodias pole veel küllaldaselt analüüsitud.

Ka keelepsühholoogilisi ja antropoloogilisi küsimusi on püütud selgitada lähtudes intonatsioonist. Näiteks on foneetik Peters, kes on lähemalt käsitelnud ka eesti keele kõnemeloodiat, püüdnud näidata intonatsiooni üldlaadi sõltuvust inimese füsioloogilisest struktuurist, rassilistest omadustest. Peters on teinud katset selgitada selle abil erinevusi ida- ja lääne-kõnetüüpi kuuluvate rahvaste kõnemeloodias. Tähelepanekud on huvitavad, kuid seejuures pole sageli kinni peetud loogilisest järjekindlusest — tulemused on mõnikord põhjendamatud ja fantastilised. Siiski selles uurimuses tuleb hinnata ida- ja lääne-kõnetüübi iseloomustust ja eesti keele eksperimentaalsel teel määramist idatüüpi kuuluvaks⁶.

Intonatsioonist, kvantiteedist ja dünaamilisest rõhust eesti ja teistes euroopa keeltes.

Kuna varemad uurimused eesti keele kõnemeloodiast (Peters, Tampere) olid suunatud peamiselt esteetiliste ja rassipsühholoogiliste probleemide lahendamisele, siis tekkis vajadus ka kõnemeloodia puhtfoneetilise ja lingvistilise käsitluse järele. Käesolev uurimiskatse, mis on esitatud eesti keele seminaritööna, tahaks olla üheks lüliks sellel alal.

⁵ Spr., lk. 13.

⁶ EKEKMVU, lk. 70.

Viimaseil aastakümneil on mitme euroopa keele eksperimenditaalsel uurimisel tähele pandud, et intonatsiooniga käivad pidevalt kaasas teised keelelised nähtused, nimelt kvantiteet (pikkus) ja rõhk. Algul tajuti kuuldeliselt ja hiljem määrati katsete abil kindlaks, et need eeltähendatud keele-elementid ei esine iseseisvalt, vaid enamasti alati on omavahel seoses. Kui näiteks muutub rõhk, siis muutub ka pikkus ja helikõrgus. Väga üldine on keeltes nähtus, et mida rõhutatum on häälik või sõna, seda pikem ta on ja ühtlasi kõrgema heliga. Sellest on järeldatud, et tavaliselt deskriptiivseis grammatikais ja foneetika-õpperaamatuis esinev definitsioon rõhu olemuse kohta pole küllalt täpne. Harilikult mõistetakse rõhu all artikulatsiooni-intensiivsust ja hääldamisel kopsust väljahingatava õhuvoolu tugevust, kuid tegelikult rõhk sisaldab veel teisigi elemente, nimelt vastavat häälikupikkust ja helikõrgust. Sellest lähtudes on paljud tähtsamad foneetikud võtnud „rõhu“ üldisemaks, laiemaks mõisteks ja selle alla paigutanud kõik rõhus peituvad elementid. Nii koosneks rõhk artikulatsiooni-intensiivsusest, häälikupikkusest ehk -kestusest ja helikõrgusest. Selguse mõttes on rõhu eri elemente nimetatud *dünaamiliseks* (artikulatsiooni-intensiivsus ja väljahingatava õhuvoolu tugevus), *kvantitatiivseks* (kestus, pikkus, vältus) ja *tooniliseks* (helikõrgus) rõhuks.

Mitmed foneetikud on eri keelte uurimisel jõudnud samadele tulemustele. Näiteks itaalia keele suhtes on kuulsamaid eksperimenditaalfoneetikuid *Panconcelli-Calzia* tähele pannud, et kõik eelkäsiteldud keelefenomenid sõltuvad üksteisest. Enamrõhutatud häälikud ühtlasi on pikemad ja kõrgema heliga⁷. Sama fakti on prantsuse keele kohta konstateerinud *Grammont*⁸. Inglise ja saksa keele suhtes on samalaadilisi põhjalikumaid uurimusi avaldanud *Kuhlmann*⁹, *Scripture*¹⁰ jt.

Soome keele seisukoht on natuke erinev. Seal ei ole üksteisega seoses kestus, helikõrgus ja hääldamis-intensiivsus, vaid ainult kaks elementi, helikõrgus ja hääldamis-intensiivsus. Viimast fakti on eksperimenditaalselt tõendanud *Pipping*, kes mainib, et soome keeles tooniline ja dünaamiline rõhk väga täpselt ühte langevad¹¹.

⁷ EPhSpr., lk. 117—118.

⁸ TrPh., lk. 112—115, 133.

⁹ TBA.

¹⁰ AgrM, lk. 61—64; LSpr.

¹¹ ZPhf., lk. 229.

Eesti keele suhtes pole seda küsimust seni eksperimenditaalselt uuritud, on tehtud vaid mõningaid järeldusi kuulde-
lisest tajumisest. Sellepärast olekski oluline jälgida neid
küsimusi siin lähemalt, võrreldes teiste keeltega. Juba K e t-
t u n e n avaldas arvamist, et eesti keeles dünaamilisel rõhul
ja intonatsioonil on samad suhted kui soome keeles. Hiljem
on seda P e t e r s i uurimused üldjoontes tõendanud (eesti
keeles on dünaamiline rõhk esimesel silbil ja kõnemeloodia
ühtlasi langev). Kuid intonatsiooni ja kvantiteedi võimali-
kule sõltuvusele on viidatud alles viimasel ajal¹². Selle kü-
simuse selgitamine ongi käesoleva käsitelu peamine üles-
anne.

Kvantiteet on eesti keeles võrdlemisi komplitseeritud ja
tal ühtlasi on kindel morfoloogiline funktsioon. Sellepärast
ongi oluline näidata, kas helikõrgusel on siin sama ülesanne
kui kvantiteedil. Kui saab osutada, et need nähtused on
kooskäivad, siis järelikult on ka intonatsioonil eesti keeles
morfoloogiline ülesanne. Dünaamiline rõhk on siin küll
vähem-oluline, kuid ta kuulub keele omapärasse, ja juba
puht-teaduslik huvi tagab temagi käsitlemise vajalikkust.
Kuid ka kvantiteedil on eesti keeles dünaamilise rõhuga tea-
tavaid kokkupuuteid, nii et poleks ülearune nendegi jälgi-
mine.

Intonatsiooni registreerimisest ja mõõtmisest.

Kõnesoleva katse puhul on tehniliste abinõudena intonat-
sioonikurvide saamiseks kasutatud Zimmermann'i kümograafi
ja Meyer-Schneider'i helikõrguse mõõtmise aparaati. Kümog-
raafi abil võetakse tahmatud paberile oraalne ja larüngaalne
kuv. Oraalse kurvi (suukurvi) saamiseks kõneleb katseisik
vastavasse suulehtrisse, mis on kummivooliku abil ühendatud
kirjutuskapsli ja -nõelaga. Häälendamisel tekkinud õhuvõnku-
mised kirjutab nõel lainelise joonena tahmatud paberile.
Oraalne kuv on tarvilik häälikute ja sõnade üksteisest eral-
damiseks. Olulisem aga on siin larüngaalne kuv, sest just
selle abil määratakse kindlaks helikõrgust. Larüngaalse kurvi
märkimisel hoiab katseisik membraaniga varustatud kapslit
vastu kõrisõlme ja kirjutusnõel registreerib kõrisõlme vibrat-
sioonid. Larüngaalne kuv kujutab endast enam-vähem sirg-
joonelist vibratsioonide rida, mis on tekitatud häälepaelte võn-
kumisest. Vibratsioonide lainepikkus oleneb häälepaelte võn-

¹² Ar.lg.

kumiskiirusest. Mida kiiremini võnguvad häälepaelad, seda lühemad on lained ja seda kõrgem on tekitatud heli.

Larüngaalse kurvi vibratsioonid mõõdetakse Meyer-Schneideri helikõrguse-mõõtjaga ja nii saadaksegi soovitud helikõrguse-kurv. Aparaat on nii konstrueeritud, et igast lainepikkusest on võimalik saada sellele vastavat logaritmi. Hiljem üksikute lainete helikõrgust tähistavad punktid ühendades saadakse heli vibreerimist osutav pidev joon. Aparaadid juurde kuuluva helikõrguse-tähistaja ehk -markeerija abil saab täpselt kindlaks määrata toonid, mille ulatuses heli on liikunud.

Helikõrguse mõõtmisel on võetud aluseks ajaühik $1/100$ sek., see tähendab, et tooni tekitamisel, mis on võetud lähtekohaks teiste toonide määramisel, peavad häälepaelad või mingi instrument tegema 100 võnget sekundis. Kõnesoleva katse puhul on saadud lained, mis vastavad sellele põhitoonile, vahelduvvoolu-transformaatori abil. Need lained annavad helikõrguse-mõõtjaga mõõtmisel täiesti sirge joone, sest nad on korrapäraselt ühepikkused. Intonatsiooni-graafikuil on nende lainete järgi mõõdetud nulljoon vastavalt alati tähistatud arvuga 100.

Jääks veel teha mõni märkus katsetulemuste täpsuse ja kasutatud aparatuuri puuduste kohta. Nimelt on mitmete fonetikute poolt õige teravasti arvustatud eelkirjeldatud uurimisevahendeid. Peamiseks puuduseks peetakse asjaolu, et Meyer-Schneideri helikõrguse-mõõtja võimaldab veerand- ja isegi pooletooniseid vigu. Vea tekkimine oleneb larüngaalse kurvi laadist. Kui vibratsioonid on lamedad, liiga väikese amplituudiga, siis on mõõtmine raskendatud, sest raske on sellisel juhul täpselt kindlaks määrata laine harja. Teiseks oluliseks puuduseks on võrdlemisi suur ajakulu, mis on seoses mõõtmisega.

Ka kümograafil on puudusi. Esiteks see pole küllalt tundlik mehhanism, et suuta registreerida kõigi inimeste kõnet. Näiteks ei ole kõrgemaid naisehäält selle abil üldse võimalik üles märkida. Harilikult aga saab kümograafi varal häält hästi registreerida neilt, kel on küllaldaselt arenenud kõrisõlm. Kuid üldiselt mõjub aparati-kõnelemine paljudele katseisikutele teataval määral häirivalt, muutes intonatsiooni loomulikkust. Mõned püüavad kõnelda eriti selgesti ja rõhutatult, teised aga kardavad ja on kohmetud.

Eespool-toodud kriitikat tuleb intonatsiooni-uurimisel kahtlemata arvestada, peamiselt küll intonatsiooni igakülgsel, laiaulatuselisemal käsitlusel. Kui näiteks tahetakse uurida lau-

semeloodiat või teatava tundmusvarjundiga kõnet, siis kahtlemata peab tarvitama mikrofoni ja ostsillograafi. Kuid siin kõnes oleva uurimiskatsega on tahetud jälgida vaid elementaarsemaid ning põhilisemaid intonatsioonifenomene, ja seda on küllaldaselt võimaldanud Zimmermann'i kümograaf ja Meyer-Schneider'i helikõrguse-mõõtja. Võimalikud vead mõõtmisel on niivõrd väikesed, et nad intonatsioonikurvide üldpilti ei muuda. Oleks küll siingi parem olnud tarvitada ostsillograafi, kuid see puudub Tartu Ülikooli Foneetika-laboratooriumis.

Katseisikuist ja uuritud keelematerjalist.

Uuritav sõnavara oli valitud väga lihtne: enamasti üksiksõnad, ainult võrdluseks lühike jutustav lause. Seesugune valik oli tingitud mitmest põhjusest. Nimelt oleks mitmekõlgsem ning mahukam materjal nõudnud liiga palju aega läbitöötamiseks, kuigi ta poleks andnud usutavamaid tulemusi; samuti oleksid vead võinud tulla suuremad pikemate kõneühikute puhul, aparaat oleks moonutanud hääle loomulikkust. Tunderõhuta üksiksõnade hääldeamine aga on enamasti alati sama ja mehhanism ei mõju siin nii takistavalt kui mingi tundeväärtusega väljendi esitamisel või värsi retsiteerimisel. Pealegi oli selle uurimuse eesmärgiks määrata heli varieerumist just üksiksõnades.

Uurimismaterjaliks olid valitud esmajoones 2-silbised sõnad, mis omavahel jaguvad rühmadesse. Ühte rühma kuulub kolm sõna, mis sisaldavad samu häälikuid (erandiks on mõnikord sõna esimene häälik), erinedes üksteisest vaid pikkuseastmete, väldete suhtes. Sõnad on valitud nii, et nad sisaldavad ainult helilisi häälikuid (sõna-alguline häälik pole oluline), sest helitud katkestavad intonatsioonikurvi. Ainult ühes sõnarühmas on võrdluseks esitatud klusiili-sisaldavaid sõnu.

Üldiselt domineerib sõnades vokaal *a*, sest et kõiki vokaale polnud võimalik jälgida, ja käsitletava küsimuse juures see ei olegi oluline. Siin polnud tarvis kindlaks määrata eri häälikute võimalikke helikõrguse-vahesid, vaid ainult teataval häälikul esinevat, kvantiteedist olenevat relatiivset helikõrgust.

Kolme- ja enamsilbiseid sõnu on võetud uurimiseks vähem. Nende juures on püütud tähele panna peale pikkusevahede ka kaasrõhu mõju helikõrgusele.

Lõpuks on esitatud lause, et võrrelda, kas pikkuse ja helikõrguse vahekorrad jäävad seal samaks, nagu nad on üksiksõnades.

Käsiteldud keelematerjal on järgmine:

1. Kahesilbised sõnad:

kanä, kañnä (gen.), *pañna* (-da inf.);
kalä, tallä (gen.), *kallä* (imperat.);
nari, narri (gen.), *narri* (partit.);
täri (gen.), *täri* (partit.);
linä, liñnä (gen.), *liñna* (partit. ~ illat.);
vaçä, vačkä (gen.), *vakka* (partit.).

2. Kolme- ja enamsilbised sõnad:

kaläle, kalläle, kallama;
tänävale, inimenei.

3. Lause:

*tät tei tänä liñna linä | açä kõrem läks liñnä tänä-
vale ümber ||*

Sõnade trasseele- (tahmatud paberiribale) registreerimisel on katsetatud kahte eri võimalust: katseisikud on hääldanud sõnu vastustena küsimustele või on kõnelnud neid suuleht- risse iseseisvalt, väikeste pausidega sõnade vahel, teades sõ- nade mõtet, käänat jne. Esimene võimalus, mida foneetikute poolt üldiselt eelistatakse, osutus siin siiski halvemaks, ja suu- remat osa katseisikuist on lastud kõnelda teisel viisil. Küsi- mustele vastates tehti sageli vigu, sest aparaati kõneldes ei pandud küsimust tähelegi ja vastati teise sõnavormiga kui mis oli nõutud. Tähtsam viga tekkis aga seetõttu, et küsimustele vastates hääle põhitoon üksikute sõnade puhul liiga palju va- heldus. Selle katse juures aga on oluline, et hääle põhitoon püsiks enam-vähem samal tasemel, vastates jutustava kõne meloodiale. Vastasel korral ei saaks kindlaks määrata häälikute helikõrguse relatiivseid suhteid, mis on tingitud kvantiteedist ja dünaamilisest sõnarõhust. Siin vastas katseisiku segamatu suulehttrisse-kõnelemine paremini nõuetele ning andis kindla- maid tulemusi.

Sõnavara oli valitud ihiskeelest ja katsealused olid kõik ihiskeelt kõnelevad isikud. Samuti olid kõik, välja arvatud üks, üliõpilased. Valitud olid viimased peamiselt seepärast, et nii oli kergem saada inimesi mitmest maanurgast. On püü- tud saada katseisikuid nii lääne- ja ida- kui ka lõuna- ja põhja- eesti murdealalt. Katsetada üliõpilastega oli parem ka sellepärast, et katsete sagedal ebaõnnestumisel oli isikut kerge uuesti kohale saada või valida kohasema häälematerjaliga

isik. Teiste kohapealsete elanikkude katseisikuteks saamine pole nii lihtne. Pealegi on olnud märgata, et üliõpilased siin täidavad oma osa paremini, — neil tavaliselt ei ole ebamugavusi aparaati-kõnelemisel ja nad hääldavad loomulikumalt, teistel aga sageli esineb selguse ja rõhutamise ületaotlusi.

Katsealused üliõpilased kõnelevad kõik korralikku ühiskeelt, nende häälduses pole märgata võõrkeelte mõjusid. Ei ole ka kergesti mõeldav, et võõrkeelte vähene tundmine (näiteks keskkooli-teadmised või raamatuline, teoreetiline keeleoskus) avaldaks mõju eesti keele nii komplitseeritud ja omapärasele kvantiteedile ning sellega seoses olevale intonatsioonile.

Intonatsioonikurvide võrdlev analüüs.

Juba kurvide üldpilt kinnitab oletust, et helikõrgus on sõltuv häälikute pikkusest. Intonatsiooni-graafikuist on näha: mida pikem on esimese silbi konsonant- või vokaal-aines, seda kõrgem on sellele vastav heli. Helikõrguse-vahed vastavad pikkuseastmetele enam-vähem korrapäraselt. Üldiselt tõuseb heli hääliku astmelisel pikenemisel iga pikkuseastme puhul umbes ühe kuni kolme pooltooni võrra. Kui sõna esimene silp on lühike, siis meloodia algab õige madalalt, tõuseb pikka-mööda, jäädes järgmises silbis püsima samale tasemele või vähesel määral langedes. Kui esimene silp on pikk, siis heli on sõna algul veidi kõrgem ja langeb sõna lõpul rohkem kui eelneval juhul. Ülipika häälikainese puhul on juba algusheli võrdlemisi kõrge, tõuseb aga siis järsku ja laskub sõna lõpul õige sügavale. Heli kõige suurem tõus on alati esimese silbi vokaal-ainese hääldamise ajal, järgneva konsonandi puhul on juba väike langus. Eri häälikuile ei ole katsete põhjal olnud märgata suuremaid helikõrguse-vahesid. Ainult nasaali (siin *n-i*) juures oli märgata teatavat langustendentsi, *i* puhul aga tõusu. Seda nähtust on eesti keele suhtes tähele pannud ka Peters¹³.

Need on heli liikumiskiirid üldjoontes. Katsete põhjal aga on veel märgatud suuremaid või vähemaid erinevusi isikuti. Need erinevused ei saa olla ainult individuaalsed, vaid on tingitud katseisikute päritolust eri murdealadelt, sest sama murdeala esindajail on sarnanev intonatsioon. Mitte ette nähes neid huvitavaid ja küllaltki suuri erinevusi intonatsioonis, pole võetud esindajaid mõnelt vähemalt murdealalt, mis oleks olnud vajalik mõne nähtuse selgitamisel. Kuid tähtsamad murdealad on siiski esindatud.

¹³ SprMV, lk. 29.

Murdealalise liigestamise alusel võib tähendada, et põhja-estlastel (välja arvatud saarlased) on hääle ulatus suurem ja tõusu- ning languintervallid enam vahelduvad kui lõuna-estlastel. Üldiselt aga liigub hääel kõigil katsealustel enamasti suure ja väikese oktaavi piirides, peamiselt nende oktaavide vahepeal.

Eri murdealade suhtes on veel tarviline katseisikute hääldusvahede üksikasjalisem kirjeldus.

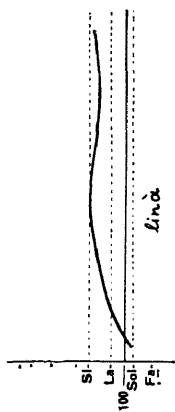
Põhja-eeesti idarühma esindajate hääldusele on iseloomustav intonatsiooni järsk tõus ja suhteliselt suur langus sõna lõpposas, eriti kui sõnas on ülipikk häälikaines. Langus on sel juhul keskmiselt 10 pooltooni. Põhja-eeesti läänerühma (siin küll ainult saaremaa murret) sellevastu iseloomustavad heli varieerumise võrdlemisi kitsad piirid, nii et lühemate häälikaineste puhul esineb püsiheli või õige vähene langus. Ka ülipika silbi korral pole heli langus sõna lõpul suur. Vt. tabel 1 A ja B.

Lõuna-eeesti murdealale kuuluvate katseisikute intonatsioon teataval määral läheneb lääne-estlaste omale, kuid on tublisti erinev põhja-eeesti idarühma intonatsioonist. Kuid hääle langus ja ulatus on lõuna-estlastel veel väiksem kui läänerühma esindajail, saarlattel. Eriti tähelepandav aga on asjaolu, et 1. silbi lühikese ja pika häälikainese puhul ei ole üldse mingit heli langust, vaid täieline püsi või isegi minimaalne tõus sõna lõpul. Ainult ülipikk häälikaines tingib teatavat langust. Kõrgeim punkt sõnameloodias saavutub lõuna-estlastel sageli mitte sõna esimeses pooles, vaid teises. Vt. tabel 1 C.

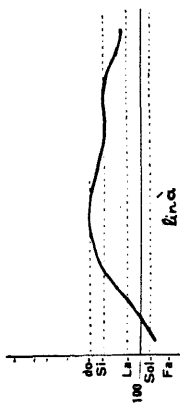
Kokkuvõtteks võiks tähendada, et põhja-eeesti idarühma esindajail oli hääle ulatus keskmiselt 10 pooltooni, läänlastel 7 pooltooni ja lõuna-estlastel 5 pooltooni. Tulemused on üldiselt kõigi katsealuste kohta maksivad, esineb ainult väheolulisi erinevusi.

Iga murdeala ühelt esindajalt on üksiksõnadega võrdlemiseks võetud lause. Sellega on tahetud selgusele jõuda, kas sõnameloodia lauses erineb üksikult hääldatud sõnade intoneerimisest. Et inimkõne koosneb ikkagi pikemaist või lühemaist kõneühikuist, harva aga üksiksõnadest, siis oli see näide vajaline. Kuid katse tõendas, et ka lauses jäävad häälikupikkuse ja helikõrguse suhted üldjoontes samadeks kui üksiksõnades. Ainult sõnade algus- ja lõppheli on mõjustatud naabrussõnadest, kord enam tõustes, kord langedes. Lõuna-eeestlase intonatsioonikurvis on siin jällegi tähelepandav, et lauses on sõna lõpphelil samasugune tõusutendents kui üksiksõnadeski. Isegi pikema pausi ees on tõus, nii et siin pole tegemist ainult järgnevate sõnade mõjuga. Vt. tabel 2 A ja B.

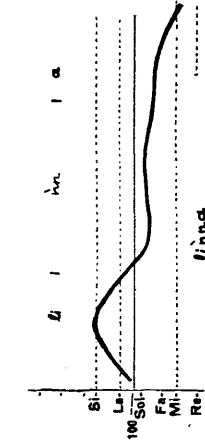
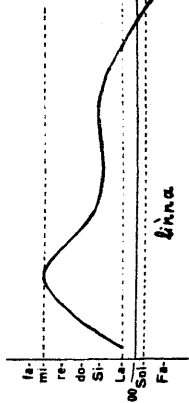
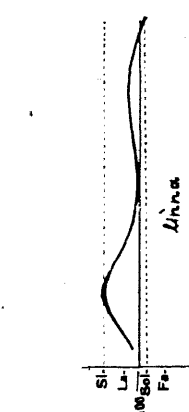
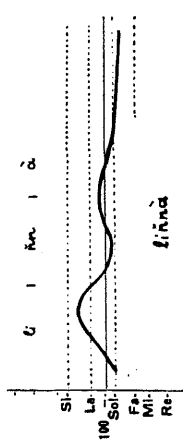
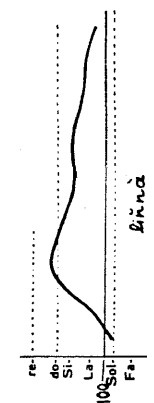
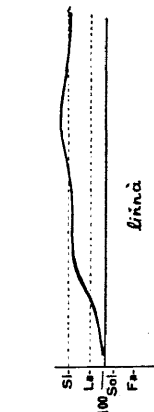
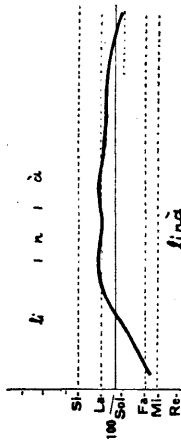
C

B

A

Tabel 1. Eri pikkuseastmega üksiksõnade hääldusnäited: A. Põhja-esti Idarühm (J. Vilret); B. Põhja-esti Idarühm (K. Must); C. Lõuna-esti (H. Mark).

Kuid igal katsealusel on intonatsioon lauses võrreldes üksiksõnadega natuke tõusnud, mis on vahest olenenud kiiremast hääldamistempost. Samuti on meloodias märgata suuremat vaheldust, heli varieerumist. Ainult lääne-eestlasel on intonatsioon muutunud monotoonsemaks, — kui üksiksõnades tal hääle ulatus on 7 pooltooni, siis on see lauses ainult 4 pooltooni. Lõuna-eestlasel vastupidi on hääle ulatus üksiksõnades kuni 5 pooltooni, lauses aga 7 pooltooni. Ida-eestlasel on hääle ulatus jäänud üldiselt samaks.

Kolme- ja enamsilbistes sõnades pole pikkuse ja helikõrguse suhted täiesti kindlad, esineb vaheldust. Kuid 1. silbi ülipikka häälikainest siingi alati saadab meloodia suur langes sõna lõpul. Siin aga oli uurimismaterjali vähem, nii et ei saa midagi kindlamat öelda.

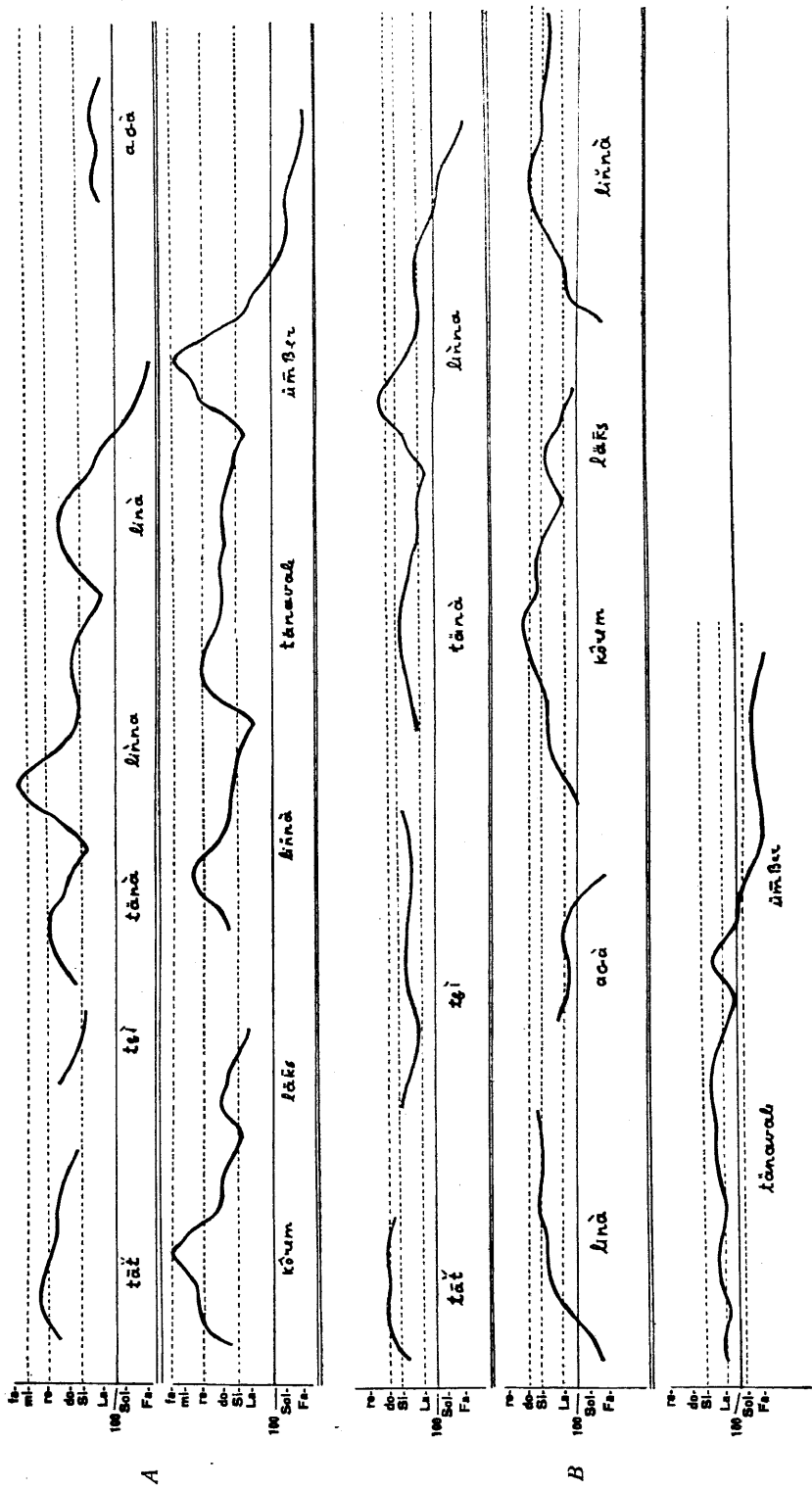
Mis puutub kaasrõhu ja helikõrguse suhtesse, siis ilmnes katseist, et kaasrõhuga alati käib kaasas heli teatav kõrgenemine, kuigi mõnikord minimaalne.

Esitatud arutluste ja järelduste põhjal võiks aga tekkida kahtlus, kas on tõenäone, et eesti keeles intonatsioon erineb murdealade järgi. Võidaks näiteks arvata, et erinevused ja ühtesattumused on juhuslikud, individuaalsed, tingitud isikute psüühilisest omapärasest. Kuid et intonatsiooni-sarnasus on suur just samalt murdealalt pärinevail isikuil, siis peab selles peituma ometi rohkem kui ainult juhuslik ühtesattumus. Suurem uurimismaterjal annaks siin lõpliku otsuse. Kahtlusi võiks tekkida pigemini selles, kas valitud katseisikud on küllalt võimalised esindama murdealalisi erijooni, sest nad võiksid olla kirjakeelest mõjustatud. Sel puhul võiks aga vastu vaielda, et kirjakeel ja teisedki mõjustused oleksid võinud katsealuste hääldust pigemini tasandada, ühtlustada, mitte aga murdepäraseid jooni rõhutama panna. Ja harilikult on tähele pandud, et murdelist omapära ka teise keelepiirkonda sattudes kergesti ei kaotata.

Lõpuks ei tarvitse olla ime, et intonatsioonis on erinevusi murdealade järgi, sest on teisigi häälduslikke nähtusi, mille vahed on tingitud murdealalisest liigestusest. Niisugused on näiteks erinevused lõuna- ja põhja-eesti murde häälikute pikkustes. Et aga katse teel on näidatud kvantiteedi ja helikõrguse korrapärasest vastastikust sõltuvust ühiskeeles, siis on huvitav jälgida, kas mitte kvantiteedist ei võiks oleneda ka murdedi esinevad intonatsiooni-vahed.

Juba kuuldeliselt on võidud katsealuste juures tajuda, et lõuna-eestlastel on pikad konsonandid lühemad kui põhja-eestlastel. Kuid siin ühtlasi on silmas peetud üliõpilase V. Niilu s'e põhjalikumalt eksperimentaalset uurimust lõuna-eesti ja

Tabel 2. Lause hääldusnäited: A. Põhja-eesli idarühm (K. Must); B. Lõuna-eesli (H. Mark).

põhja-eesti murde vältuse erinevusest¹⁴. V. Niilus on katsete põhjal võinud konstateerida, et lõuna-eesti murdes on vokaalid igas asendis pikemad ja konsonandid või konsonandiühendid lühemad kui põhja-eesti murdes. Kuid katseisikuteks olnud võrumaalase ja läänemaalase häälduses on leitud ka mõningaid ühisjooni.

Eelmainitud uurimuse tulemused on olnud suureks toeks murdeliste intonatsiooni-vahede jälgimisel. Sõnamaterjalil, mis on olnud käesoleva töö katsete aluseks, on püütud mõõta häälikute relatiivseid pikkusi, niipalju kui see on olnud võimalik (helilistel konsonantidel, mida sisaldab sõnamaterjal, on raske suukurvil määrata häälikute piire). Mõõtmiste tulemused on samad kui V. Niiluse eksperimentidel. Sellest järgneb, et murdealade vahel on paralleelselt erinevusi ja sarnasusi intonatsioonis ja kvantiteedis. Kui ühes murdes kvantiteet erineb teise murde omast, siis erineb ka intonatsioon. Kui näiteks põhja-eesti murde idarühma esindajail on hääldamisel konsonandid igas asendis pikemad ja vokaalid lühemad kui lääne- või lõuna-eestlastel, siis on loomulik, et pikemate konsonantide puhul intonatsioon sõna sees järsult tõuseb ja selle järele tugevasti langeb. Et aga lääne- ja lõuna-eestlastel on vokaalid tunduvalt pikemad, eriti järgsilpides, siis on sellele nähtusele täiesti vastav heli püsi või isegi nõrk tõus 2-silbiste sõnade lõpul. Vokaalide pikkusest võiks aga ka järeldada, et lõuna-eestlase häälduses 1. silbi ülipika vokaali puhul võiks esineda eriti suur helitõus. Seda aga tegelikult ei ole, sest siin on teise silbi vokaal pikem kui põhja-eesti murdes, ja see tasandab heli, — seetõttu puudub heli suur langus sõna lõpul.

Siin võiks tähendada, et ka eesti keele kõnemeloodia uurija P e t e r s on tähele pannud ühe oma Viljandimaa lõunaosast pärineva katsealuse hääldamises heli teatavat tõusu sõna lõpul. Seda aga on püütud seletada individuaalsete motiividega¹⁵.

Intonatsiooni ja kvantiteedi vahelise seose põhjal võiks püüda seletada isegi mõningate häälikumuutuste põhjusi murdeis. Näiteks võib oletada aktiivi mineviku-partitsiibi (*nud-partits.*) arenemises kvantiteedi ja intonatsiooni koosmõju. Nii on lõuna-mulgi murdes (Hls, Krk, Pst, Trv) *nud*-partitsiibi esinduses korrapärase vaheldus, mis oleneb esimese silbi pikkusest (*-n ~ -nu*). Kui esimene silp on ülipikk, siis on lõppvokaal kadunud, teistel juhtudel aga püsinud (näit. *rizun*, aga

¹⁴ eLePVE

¹⁵ SprMV, lk. 24 jj., 55 jj.

elanu). Mitmesilbistes sõnades on vokaal kadunud küll ka siis, kui esimene silp on lühike, aga sel juhul on kadu tingitud rõhutust asendist. Ka rõhk on siin oluline põhjus, kuid tuleb tähendada, et dünaamilise rõhuga käib alati kaasas heli kõrgenemine.

Partitsiibi vahelduv esindus on täiesti mõistetav. Ülipika häälikainese puhul esimeses silbis langeb sõnalõpuliste häälikute heli nii tugevasti, et see muutub peaaegu helituks sisonaks. Sellest ilmneb, et *nud*-partitsiibis vokaali muutus helituks ja kadus (*-nut* > *-nu* > *-n*). Kadu soodustas siin ka vokaali rõhutu asend, sest ülipika esimese silbi puhul on kaasarõhk teisel silbil ja kolmas silp jääb rõhutuks. Kaasarõhuga käib alati koos heli kõrgenemine ja seetõttu on kaasarõhulises silbis vähem eeldusi vokaali kaoks.

Põhja-eestilisel murdealal on praegu *nud*-partitsiibis vokaal peaaegu üldiselt kadunud (*-nut* > *-nud* > *-nd*, *-d*). Kuid sel kaol ei tarvitsenud toimuda kõigis sõnatüüpides sama-aegselt ja ühtlastel tingimustel. Vana kirjakeel näitab, et ülipika häälikainesega sõnades toimus vokaali kadu varem. Näiteks esineb *J a n n s e n i l* vahelduvaid sõnavorme veel küllaldaselt (*sur n u d*, *ol n u d*; aga *usku n d*, *kukku n d* jne.).

Võib veel tähendada, et põhja- ja lõuna-eesti murdevahede ilmestamiseks on ka kümograafi abil registreeritud *nud*-partitsiibiga sõnu kummagi murdeala esindajailt. Ent siin kerkis esile huvitav nähtus: põhja-eestlastel oli vokaal sageli helitu või kalduv helitusele, lõuna-eestlastel aga alati heliline.

Üldisi tähelepanekuid ja järeldusi.

Selguse mõttes tuleb tagasi pöörduda käsitluses eespool tarvitatud terminite juurde ja nimelt vaadata, kas eesti keeles on toonilisel, kvantitatiivsel ja dünaamilisel rõhul vastastikust sõltuvust ning kui suurel määral. Käsiteldud materjali ja tähelepanekute põhjal võib järeldada, et need häälduselemendid ei ole täiesti reeglipärases seoses ega olene nii suurel määral üksteisest nagu mõnes teises euroopa keeles. Kuid teatav omapärane ja vormitunnusliku ülesandega side on siiski olemas.

Eesti keeles on toonilise, kvantitatiivse ja dünaamilise rõhu kohta maksvad järgmised suhted:

1. Kvantitatiivne ja tooniline rõhk.

Kvantiteedil ja toonilisel rõhul ehk intonatsioonil on vastastikust sõltuvust, kuigi see pole absoluutne. Sõltuvus on kõige ilmselgem esimeses silbis, kus kvantiteedil on morfoloogiline üles-

anne (häälikute pikkusevahed tähistavad vormitunnuseid). Teise silbi poolpika vokaali puhul on kvantiteedi ja intonatsiooni ühtesattumine vaid osaline ja enamasti ainult kahe-silbistes sõnades sedastatav (teisele silbile vastav püsiheli ja lõuna-eesti murdes vähene tõus). Kuid mitmesilbistes sõnades ei lange kvantiteet ja helikõrgus enam ühte, lühem silp võib olla kõrgema heliga kui pikem. Näiteks on sõna *linàgi* 1. ja 3. silp kõrgem kui teine. Kuid siin juba mõjub kaasa dünaamiline rõhk.

2. Tooniline ja dünaamiline rõhk.

Heli kõrgenemine ja artikulatsiooni-intensiivsus on eesti keeles alati kooskäivad nähtused.

Keelele iseloomustavast initsiaalsest (sõna-alguse) rõhust on tingitud üldiselt langev intonatsioon, kuid kaasrõhu mõjul võib ka sõna viimasel silbil esineda heli tõusu. Seda nähtust on tähele pannud ka Peters. Näiteks on sõnade *parèmat, minèvik, kannaita* jne. puhul alati esinenud sõnalõpuline tõus. Kuid see on tundunud katsetajale seletamatu ning ta on püüdnud nähtust tuletada loogilistest, psüühilistest ja esteetilistest teguritest¹⁶. Kuid siin on tegemist lihtsalt keele loomupärase foneetilise struktuuriga.

3. Kvantitatiivne ja dünaamiline rõhk.

Kvantiteedil ja artikulatsiooni-intensiivsusel ei ole eesti keeles absoluutset seost, nende ühtesattumine on osaline, kuid mitte juhuslik.

Nende hääldusnähtuste vastastikust sõltuvust võib näha selles, et pikk ja ülipikk häälikaines võivad esineda ainult esimeses, tähendab pearõhulises, teatavas sõnatüübis ka kaasrõhulises silbis: *pèzastikku ~ pèzastikku*, idamurdeis allatiivis: *pimedalle, pimedalle*. Seevastu on aga teise silbi poolpikad vokaalid nõrgarõhulisemad kui näiteks kolmanda, kaasrõhulise silbi lühemad vokaalid (näit. sõnas *minàgi*).

Kõige eelkäsiteldu põhjal võib öelda, et eesti keeles on toonilise, kvantitatiivse ja dünaamilise rõhu vastastikused suhted komplitseeritumad kui teistes euroopa keeltes. Eesti keeles ei saa kvantiteeti pidada absoluutseks rõhuelemendiks, sest et ta alati ei ole

¹⁶ SprMV, lk. 32, 34, 37.

seoses intonatsiooni või dünaamilise rõhuga. Alati kooskäivad elemendid on aga tooniline ja dünaamiline rõhk.

Lõppmärkus.

Eelneva uurimiskatse autoril on meeldivaks kohuseks avaldada tõsist tänu mag. P. Ariste'le, kelle juhatusel see töö on tehtud Tartu Ülikooli Foneetika-laboratooriumis.

E. Põldre.

Kasutatud allikad (lühenditega).

- Agr.M. — Scripture, E., Anwendung der graphischen Methode auf Sprache und Gesang, Leipzig, 1927.
Ar.Ig. — Ariste, P., loengud foneetikast a. 1934, 1935.
Arch. Néer. — Archives Néerlandaises de Phonétique Expérimentale, La Haye, I — 1927, VII — 1932.
EKEKMVU — Peters, W., Esimene katse eesti keele kõnemoodia võrdlevas uurimises, Tartu, 1927.
eLePVE — Niilus, V., Põhja-eesti murde ja lõuna-eesti murde vältuse erinevused (auhinnatöö, 1935. a.).
EPh.Spr. — Panconcelli-Calzia, G., Die experimentelle Phonetik in ihrer Anwendung auf die Sprachwissenschaft, Berlin, 1924.
LSpr. — Lebendige Sprache, Brandl, A. & Tourbier, R., Oszillographische Forschungen zum Wesen des Akzents, Berlin, 1931.
LUKD — Kettunen, L., Lautgeschichtliche Untersuchungen über den kodaferschen Dialekt, Helsinki, 1913.
MMER — Tampere, H., Mõningaid mõtteid eesti rahvaviisist ja selle uurimismeetodist, Tallinn, 1934.
OEPH. — Jones, D., An Outline of English Phonetics, Leipzig, 1932.
Spr. — Klinghardt, H., Sprechmelodie und Sprechtakt, Marburg, 1925.
SprMV — Peters, W., Sprechmelodische Motive estnischer Versrezitation, Tartu, 1927.
TBA — Kuhlmann, W., Tonhöhebewegung des Aussagesatzes, Heidelberg, 1931.
Tr.Ph. — Grammont, M., Traité de Phonétique, Paris, 1933.
ZPhf. — Pipping, H., Zur Phonetik der finnischen Sprache, Helsinki, 1899.

Andmeid katseisikutest.

Põhja-eesti läänerühm:

Koit, Ernst, stud. phil., 22-aastane, sündinud Saaremaal, Valjala kihelkonnas, kust on pärit ka ta vanemad. Katseisik on enne ülikooli-õpinguid elanud pidevalt oma sünnikohas, välja arvatud keskkooli-aastad Kuressaares.
Viiret, Juhan, stud. phil., 23-aastane, sündinud Saaremaal, Kuressaares, samas käinud ka koolis. Vanemad on pärit Jaani kihelkonnast.

Põhja -eesti idarühm:

Lepasaar, Johannes, stud. theol., 23-aastane, sündinud lisaku kihelkonnas, vanemad on pärit sealtsamast. Viimase 5—6 aasta jooksul on elanud Viru-Jaagupi kihelkonnas.

Laansalu, Edmund, stud. theol., 24-aastane, pärit Väike-Maarja kihelkonnast, kust on pärit ka ta vanemad.

Must, Gustav, stud. phil., 27-aastane, sündinud Peetri kihelkonnas, vanemad on pärit samast kihelkonnast.

Parlo, Erik, stud. phil., 30-aastane, sündinud ja üles kasvanud Laiuse kihelkonnas, isa on pärit Pilistverest, ema Kursi kihelkonnast.

Lõuna-eesti rühm:

Raud, Villem, stud. phil., 23-aastane, sündinud ja elanud Tartus, vanemad on pärit Kanepi kihelkonnast.

Mark, Heinrich, stud. jur., 25-aastane, sündinud ja üles kavanud Kanepi kihelkonnas, vanemad on pärit sealtsamast.

Traat, August, stud. jur., 25-aastane, sündinud ja üles kasvanud Kanepi kihelkonnas, vanemad on pärit sealtsamast.

Sur les rapports réciproques des accents de hauteur, de quantité et d'intensité en estonien.

Dans l'essai qui précède on s'est efforcé de rechercher, d'une manière expérimentale, les rapports réciproques qui unissent en estonien l'intonation (accent de hauteur), la quantité (accent de quantité) et l'accent d'intensité (dynamique). Plusieurs phonéticiens, en étudiant diverses langues, sont arrivés au résultat à savoir que les phénomènes phonétiques mentionnés dépendent l'un de l'autre: les phonèmes plus accentués sont en même temps plus longs et de ton plus haut. La même question a présenté également de l'intérêt du point de vue particulier de la langue estonienne, puisqu'en estonien la quantité est relativement compliquée et qu'elle a une fonction morphologique fixe. Comme matériel à étudier on avait choisi des mots isolés qui peuvent présenter trois degrés de longueur (par ex. *linä, liinä, liina*) et une phrase narrative qui contient des mots de ce genre. Des expériences il ressort que les différences de hauteur correspondent dans les mots plus ou moins régulièrement aux degrés de longueur. En général le ton monte, lors de l'allongement du phonème, d'un à trois demi-tons pour chaque degré de longueur. Les différences plus ou moins grandes sont conditionnées par les différents sujets interrogés, l'aire dialectale d'où ils sont originaires ou les caractères individuels particuliers. D'une manière générale on peut constater qu'en estonien les accents de hauteur, de quantité et d'intensité sont régis par les rapports suivants:

1) L'accent de hauteur et l'accent de quantité sont liés entre eux, quoique ce ne soit pas absolu. Leur liaison est le plus manifeste dans la première syllabe des mots dissyllabiques, où la quantité a une fonction morphologique (les différences de longueur des phonèmes correspondent aux diverses formes). Mais dans les mots de plusieurs syllabes la quantité et la hauteur ne coïncident plus, la syllabe plus brève peut être de ton plus élevé que la syllabe plus longue (par ex. *linägi*).

2) L'accent de hauteur et l'accent d'intensité sont des phénomènes toujours concomitants en estonien. L'accent de hauteur généralement descendant est conditionné par l'accent initial caractéristique de la langue, mais pourtant sous l'influence de l'accent conco-

mitant la dernière syllabe du mot peut également être affectée par une élévation de ton (par. ex. *minèvik*).

3) Il n'y a pas de liaison absolue entre l'accent de quantité et l'accent d'intensité, la coïncidence en est partielle, quoique non occasionnelle. L'interdépendance de ces phénomènes phonétiques peut apparaître dans ce fait que les phonèmes long et très long ne peuvent figurer que sur la première syllabe, c.-à-d. portant l'accent principal, mais dans un certain type de mots également sur la syllabe portant l'accent secondaire (par ex. *liinä* — *liina*; *pēZastikku* — *pēZastikku*).

Pour finir on peut constater que les rapports réciproques des accents de hauteur, de quantité et d'intensité sont plus compliqués en estonien que dans les autres langues européennes. On ne peut pas considérer en estonien la quantité comme un élément tonique absolu, car elle n'est pas toujours liée à l'accent de hauteur ou d'intensité. Mais les accents de hauteur et d'intensité sont des éléments toujours concomitants.

Murdetekst Audrust.

Jutustaja Marie Abram, 68 a. v., Eassalu k., 1937. a. suvel. —
MT 187, 23/25.

*sī tehti paeliu nalla nāri õzi || mõ aegas ānām nā paeliu
peġn | aga eġs ma olē kũln kōā || tũdrek pidi ūheġsa rāime
vastu oġsa ā sġma | āġnast piġta akkama | kui taġtis mehele
sādā || pallalt pidi sġma | kus sa leiba toġtist veġta || aga
seoġse kohā peāl pidiġ sġma | kus kēgi ei nāē | muēdũ
olĩ azi oġs || olle ūks tũdrek lāin saġvrei-ze sġma || kaDũn
ā | ja perenaine ūġlen et minā ō kodust ā lāin || aga sulāne
jālle sān arũ | et minā lāks rāimi sġma || tā olle õttan
sts nā kauwā kui parās aēg olĩ || lāin šis ja tein saġvri
uġse laġti | tũdrekũl olĩ vġmane rāim vēl kēē || kũl tal
sts olĩ sũdā tāis | ūġlen et kiġs siġd šija aēās || poiġ ūġlen
vasta et | tāl olĩ taġvis tulla ||*

*sts jālle seġluġti tuġk koġdes ā | et nāhā mis jāġjēd õzi
peāle tulāvād || poēziġ teġiġd jālle vigurizi | teġiġd seoġsed
kāppād peāle et || omiġku jālle vādātti jārele | ja inimest
ikke olle uskũn || aga meġni poiġ rākkis pārast izi vālla ||*

*ēġta kul keġk seġd | sis ūks lāks teiste teādmaġta vālla |
kōis koġm koġda ūmmer toā ja | vāttas āġnast siġse || kui
kolmanda koġrā vāttas | sts seġ kis seġ āstal ā suri | seġ
pidi olema iima peāta lauwā āres ||*

ja noh | sis enne valamine oli ka kevà igàs põl | kis
 enne veē lāks mahà valàma | sē istus paņgē peh'à pēale |
 paņi paņgē kuñmuli ja kulaattas | mis ãlt kuldà oli || kui
 oli kolinað kuldà | sis suri kēgi || kui plaķsūd | sis said
 pulmàð || agà eñ naittas ikke kòà välla | mis ta oli || varjū
 pēalt vāðatti | panē sēnà pēale ja vatta varjū pēalt ||

kõlidi jälle vorsti laē alt à tōmas || toās olid pañrēð |
 pañdi vorst ülēze lakke || poēzid pañit sis kahē arälize
 nõri ja kēruittašt ülēze || ülēze meñna oli teistel eà | aga
 alla tulla oli paelū pahēm || egàs nāri õzi kēgi ei magàn ||
 rahà pañvi jälle vē sisse ja vāðatti | mā ei mäletta | mis
 sealt pidi sis nāgema ||

rukkiit pillutti ülēs lakke || kui keñrēð pūsti jäid | sis
 tulle eà rukki āsta || noh | meñēð keñrēð jäid ikke ülēze ||

Üles tähendanud E. Põldre.

Raamatute ülevaade.

József Balassa, *A magyar nyelv életrajza* (Ungari keele elulugu).
 Budapest, Renaissance'i väljaanne, 1937, 171 lk., 80.

Ungari keele oskuse Eestis üha levinedes võib ehk mitmelegi EK lugejale huvi pakkuda see dr. Balassa raamat. Selles ei avastata uusi tõdesid ung. k. arenemise radadelt, siin populariseeritakse ungari keele uurimise tuntud tulemusi laiule massidele arusaadaval, ladusal viisil. Esiteks soravus ja suhteline kergeltloetavus on need, mis teevad kõnealuse populaarsete nauditavaks ka ung. keelt puudulikultki vaidavale muulasele, kes on huvitatud ung. keele saatusest. Pääle huvitavalt, ung. näidetega tabavalt valgustatud keele olemuse, elu ja arenguprintsiipide lühikest sissejuhatavat esitust (Sõna ja mõtlemine, Sõnade sünd ja surm, Muutused sõna elus jne., lk. 7—31) siirdutakse ung. keele sugulusvahekordade ja sellega ühenduses olevate küsimuste vaatlemisele (Keelte sünd, Keelkonnad, Ungari k. sugulased, Keele- ja tõusugulus, lk. 31—40) ning lõppeks ungarluse eri rahvaks hargnemise eelse aja ning Ungarisse saabumise (IX saj. lõpul) ning sellele otse järgneva ajastu keeleliste nähtuste iseloomustamisele (Soomeugri aja kultuuriline seisund, Uue kodu poole, Ungarisse saabumise järele, lk. 41—7). Teose keskseim osa (ptk. III—VI, lk. 48—143) on pühendatud ung. kirjakeele ajaloole, alates vanimate XI ja järgn. saj. keele-mälestusmärkide ortograafia- ja sõnavara-probleemidega, XV ja XVI saj. koodeksite keele tutvustamisega ning lõpetades tänapäevaste õigekeelsusprobleemidega. Huvitavamaid päätükke eesti lugejale võiks olla VII, keeleuenduse ja selle vastasvoolu (rahvakeelsuslaste) võitlus XVIII saj. lõpul ja XIX alul ja hilisemaid keeleuenduse järellainetusi kirjeldav päätükk, nimelt eesti keeleuenduses leiduvate „hingesugulus“-momentide ja võrdlusvõimaluste pärast. Teos lõpeb ung. tänapäeva õigekeelsusprobleemide esiletõstmisega (lk. 144—158) ja tähtsamate ung. elavate keelemurrete pää-erinevuste tutvustamisega

murdetekstide kaasabil. Kirjakeele arengust antav pilt elustub sellega, et kogu aeg peetakse puhtkeeleliste küsimuste kõrval silmas ka kirjan-
dusliku stiili probleeme ja esitust valgustatakse eri ajastutest pärit
tekstinäidetega.

Tähendatagu, et autor näikse uskuvat uurali-altai keelkonna (s. c.
soome-ugrilaste, türgi-tatarlaste jt. suguluse) olemasolu (vrd. lk. 34)
ja isegi seda, et vokaalharmoonia on kõnealuse suguluse tähtsamad
tõendusvahendeid (lk. 35). Neis küsimusis teatavasti võib kahelda.
Soome-ugri rahvaste statistiline esitus (lk. 36—7) pole täpne: pääle
ungarlaste (umb. 10 miljonit) ja soomlaste (umb. 3 milj.) olevat tei-
sed hulga vähemad, „mõnisada tuhat hinge (suured)“. Kuid eestlasi
ja mordvalasi on kumbagi tublisti üle miljoni! Et pisimaiks soome-
ugri rahvaiks siin peetakse voguleid (umb. 5000) ja ostjakeid (umb.
18 000), seda tuleb vist seletada sellega, et meie arvestuse järgi palju
vähemaid läänemere-sm. r a h v a i d (liivlased, vadjalased) ei peeta
eri rahvusiks, vaid mingi soome murde kõnelejaiks, nagu tihtiigi arva-
takse Ungaris.

J. Mg.

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Koosolek 10. okt. 1937.

Esimees prof. A. Saareste avab uue tegevusaasta esimese
koosoleku tervitusega vanadele ja uutele osavõtjaille, nimetades, et
praegune aeg pole üldiselt küll eriti soodus teaduslikule tööle, kuid
et meie ometi oleme hr. riigihoidja tõhusal toetusel alatanud suu-
remaulatuslikku hoogtööd murdeuurimise lõpuleviimiseks. Samuti
oleme asunud murdekogude kättesaadavakstegemise eeltöödele. AES-il
on käesoleval aastal (peale oma ajakirja „Eesti Keele“) ilmu-
nud ka paar uut toimetist, nimelt R. N u r k s e töö „Adjektiiv-atribuudi
kongruentsist eesti keeles“ ja V. N i i l u s'e „Valimik leivu murde-
tekste“.

Üliõp. V. Niilus esineb ettekandega *H. Ojansuu eesti
murdekogudest* (vt. EK 1937, lk. 140—145: Heikki Ojansuu lõuna-
eesti murdekogudest).

Hr. P. Voolaine juhib tähelepanu asjaolule, et Ojansuu ajal
elasid Lõuna-Eestis, Koivas, Lutsis ja Kraasnas mitmed murdejupid,
keda praegu pole enam elavate kirjas, nende hulgas näit. sõnavõtja
esiinene murdejuht (1921) Rein Melets, kelle keel oli tunduvalt eesti-
pärasem praegusest leivu murdest, võru murde mõjuline, kuna ta oli
Eestis elanud ja käinud.

Väiksemaid märkusi murdejuhtide asjus vahetavad eelkõnelejaga
mag. P. Ariste ja hr. V. Niilus.

Prof. Saareste nimetab, et huvitavaimad kõnealuste materja-
lide seas on kraasna kogud, kuna need on sellelt alalt ainukesed, mis
on kirja pandud keeleteadlase poolt. Tema arvates tuleks seetõttu
esijoones kopeerida just need. Muudelt murdealadelt on meie omad
kogud täielikumad. Eriliselt tähtis on aga asjaolu, et Ojansuu
ainestik on kogutud 25 a. eest, sest teatavasti murded muutuvad ümb-
ruse mõjul kiiresti. Eestis on silmanähtavad muutused toimunud juba
15—20 a. jooksul.

Mag. P. Ariste esineb ettekandega *Häälekongress Parii-
sis*, puudutades 19. septembrist 1937 alates Pariisis peetud helikong-

ressi, mis oma ulatuse ja käsitlusala mitmekülsuse tõttu on olnud esimene sellelaadiline maailmas. Seal esmakordselt käsitleti foneetikat mitte enam kui ainult abiteadust keeleteadusele, kuhu ta kuulub väikesel osal, vaid kui eriteadust, mis on rakendatav õige laialt ühiskondlikus elus, nimelt tehnikas. Esindatud olid kõik alad, millel on tegemist hääldamisega. Sellest mitmekülsusest annab pildi kongressi sektiioonide loend: puhtfoneetiline, kõnetehnika, dramaatiline sektiioon, raadio-osakond, kõne registreerimise, kõne seadustamise, kõnearhiivide korraldamise os., kõne ja pedagoogika, kõne ja sport, jne. Huvi võiksid meile pakkuda uued seisukohad teatri ehituse alal, mille järgi parema akustika huvides kumera tagaseina asemele tuleb ehitada astmeiliselt kumer tagasein ja lagi, mis tagasuunas peab tõusma, isegi rohkem, kui tõuseb põrand. Kongressil juhtiti veel tähelepanu sellele, et sportlik tegevus suurel määral deformeerib kõnet, sest sel puhul kõneldakse hingeldades ja sageli suure kisaga. Rõhutati, et eri keelte foneetikad on üksteisest sageli väga erinevad ja et helifilmiaparaadid tuleks ehitada vastavalt üksikuile keeltele. Toonitati vahet igapäevase ja kaunikõnelise häälduse vahel. Kõnevead tunnistati peam. harjumusdefektideks, mitte niivõrd füüsilistest ja psüühilistest teguritest põhjustatuiks. Fonograafirullid kõne registreerimiseks loeti vananenuiks ja soovitati üle minna grammofoniplaatidele. Peeti tarvilikuks autoriõiguse maksmapanekut ka heliplaatide suhtes, et piirata nende ekspluateerimist ilma autori loata ja honorarita. Erilist tähelepanu äratasid uued leiutised täpsete foneetiliste aparaatide alal, millest varem ei teadnud unistadagi.

Erakorraline peakoosolek 7. nov. 1937.

Osavõtjaid 28 liiget ja 17 külalist, kokku 45. Et hääleõiguslike liikmete üldarv koosoleku ajal on 72, moodustavad koos-olevad 28 liiget nõutava kvoorumi ($\frac{1}{4}$). Juhatas esimees prof. A. Saareste, protokollib sekretär E. Elisto.

Täiendavaid valimisi.

Et mõned juhatuse liikmed on asunud välismaale ja et paar asemikku pole saanud juhatusse tulla, tuleb nüüd valida üks uus juhatuse liige ja kolm uut asemikku.

Juhatuse liikmeks valitakse endistele lisaks keeleteadlane E. Muuk, asemikkudeks õpet. A. Vaigla, õpet. A. Laan ja üliõp. V. Raud.

Vaidlusi uute evangeeliumitõlgete keele kohta.

Avasõnades nimetab prof. Saareste, et Uue Testamendi uue tõlke keelest (ilmunud proovivihkude — nelja evangeeliumi järgi otsustades) tema arvates kuni 95% näib olevat vastuvõetav. Ometi on soovitatav olemasolevaidki väheseid puudusi esile tuua ning arvustada, sest et Uus Testament on lõplikult trükkimata ja selle seisvas trükilaos on veel võimalik korrektoori korras parandusi teha. — Kõneleja arvates uus tõlge on saanud mitmes suhtes ajakohasemaks. Selle keeles on tehtud rohkesti muudatusi, nii häälikulisi ja morfoloogilisi kui süntaktilisi, eriti sõnade järjekorra alal ja objekti tarvituses. Endiste pikemate väljendite asemele on seatud lühemaid, sünteetilisi väljendeid, näit. „olgem rõõmsad“ as. *ilutsegem*, „taga kiusavad“ as. *vaenavad*, „läheb välja“ as. *väljuh*, „tuleb

meelde' as. *meenub*; on võetud tarvitusele veel sõnad nagu *vangla, rõivad, mõrv, loobub* jne. Uute sõnadega taotletakse vahel täpsemat väljendumist; nii esineb 'Jeesust muudetakse' as. *Jeesust kirgastatakse*, 'au sisse minema' as. *kirkusse minema*, 'koidu aigul' as. *puhte ajal*. Arhaisme on vähendatud ('seesinane' as. *see*), teisel poolt aga ka juurde toodud. Stiili alal üldiselt on endiste kohmakate väljendite asemele valitud paremaid. Loodetavasti muudatuste enamik on tulnud tõlke keelele kasuks.

Lektor J. V. Veski annab sissejuhatava ülevaate tõlkimistöö käigust, öeldes kokkuvõttes järgmist: Teatavasti valmistas piiblist uue tõlke juba Paistu õpetaja Jaan Bergmann, kelle tööst 1912 ilmus ka proovitrükk. Kirjastamisele see töö aga ei läinud, sest Briti Piibliselts soovis, et uue tõlke aluseks oleks Nestle tekst. Bergmann oli nimelt kasutanud muid allikaid; peale selle nõudsid tema pärijad käsikirja eest kõrget honorari. Uus tõlkimine usaldati praost H. Põllule, kes 1931. a. detsembris tööd alustas. 1935 ilmus piibli lühendatud väljaanne, nn. koolipiibel, H. Põllu isikliku tööna. Suuregi piibli tõlkijaks on olnud H. Põld, keda nõustas suurem komisjon usuteadlastest ja mõnest keeletehst. UT tõlge valmis 1935 kevadeks. Siis moodustati Akad. Usuteaduse Seltsi algatusel Tartus uus komisjon piibli pärisnimede kuu läbikaalumiseks. Sellest võtsid osa asjast huvitatud usuteadlaste kõrval eesti keeletehstena J. V. Veski, J. Mägiste ja E. Elisto. Küsimusi arutati kolmel koosolekul 1935. a. kevadel ning võeti vastu rida otsuseid (vt. EK 1935, lk. 67—72). — Piibli eestikeelse tõlke uus revisjon peeti tarvilikuks Usuteadlaste Konverentsil 1936. a. jaanuaris tehtud otsust mööda. Tõlke juurde asumisel kaaluti, kas uuendada piibli keelt või mitte, ning otsustati seda teha, et poleks lahkelsid piiblikeele ja tavalise kaasaegse kirjakeele vahel, et piibel oleks vastuvõetav nooremale põlvele nüüd ja tulevikuski. Peale selle erineb kreeka keelne Nestle tekst ka sisuliselt meie senisest piiblist; aluseks määratud tekstid aga kõrvale kalduda sugugi ei lubatud. Kui eesti lause nõudis mõttelist täiendust, siis on see täiendav sõna trükkis antud kursiivkirjas. Silmas peetud on ka eksegeesi, niivõrd kui selleks sõnastuses on leitud otsust alust, samuti teisi uusi tõlkeid, millest soome uus tõlge (piiskop Mannermaa poolt) on meie tõlkijale olnud kõige lähem. Ka üks parem saksa tõlge (Weizsäcker) ja venekeelne (Hvolson'i oma) on olnud komisjonitöös kasutusel. 1936. a. sügisel läks UT trükki ja laoti 1937. a. sügiseks lõpuni. Korrekture on saadetud 12 isikule (komisjoni liikmeile), kellest igaüks, kes soovis, esitas parandusettepanekuid, kusjuures tõlkija neist võttis vastu, mis ta heaks arvas, küsitavaiks arvatud asjad aga esitas koosolekule otsustamiseks. Komisjoni liikmete vahel tõlke kohta tekkinud lahkarvamisi tuli koosolekul otsustada osavõtjate häälte-enamusega, nii et üksiku komisjoniliikme seisukohalt ei saanud sel kombel valminud töö isiklikele soovidele täies ulatuses vastavaks kujuneda, esitab aga läbisegi ikkagi valdava enamiku pooldamisi, nagu kompromisstöö kunagi. Näit. sõnade järjekord on sageli olnud otsustamisel. Teatavasti asetatakse rõhutatav sõna lauses lause algusse või lõppu. Üks leiab aga, et teatav sõna on toonitatav, kuna teine eitab. Sellest siis lahkelsid. Et piiblitõlget praegusel järjel oleva eesti keelega kooskõlastada, on tulnud kehtivate ortograafiliste ja morfoloogiliste nõuete läbiviimise kõrval silmas pidada sünonüümilisi ning sõnatuletuslikke nõudeid ja lauselisel korraldust (näit. totaalse ja partsiaalse objekti kui ka subjekti nõudekohast tar-

vitamist), tarbe korral rakendada teistel aladel esinevaid oskussõnaliisi väljendeid jne. Uusi sõnu on valitud nii uuendamise kui vanandamise suunas. Põhimõtteks on olnud, et teatavale kreeka sõnale vastaks ka eestis kogu tõlke ulatuses — nii Uues kui Vanas Testamendis — ikka üks ja sama vaste (näit. piibli originaaltekstis tehakse vahet riide ja rõiva vahel). Uutest sõnadest on tõlkes vitamist leidnud vähene valimik ainult niisuguseid sõnu, mis meie keeles juba laiemalt on pinda võitnud (näit. *valdama*, *siirduma*, *lammutama*, *ajastu*, *seestunu*, *mõrv*); erandiks on vaid sõnad *kirgastama* ja *kirkus* 'jumalik sära', mis on soomest laenatud; elustatud on ka vanemaid rahvakeelseid sõnu nagu *arbutama*, *ratkema*, *vaenama*, *siivus*, *kahi* (om. *kahja*) jt.

Õpet. mag. H. Rajamaa võtab sõna tõlke morfoloogilise külje kohta: Morfoloogia alal on uuenduslikest vormidest ettegi jõutud. Nii esineb sõnast *vene* sisseütlev enamasti *venne*, mis puudub seni õigekeelsus-sõnaraamatuis ning on nähtavasti tüübi *tarre*, *perre* omavoliline edasiarendus. Esineb sisseütlev *pühha*, kuid samal ajal *ihusse*, *külasse*, *ümbrusesse*, seega ebajärjekindlus. Mitm. osastavad *andisid* ja *ande* esinevad ühel ja samal lk-l. Omastavalise (*de-*) ja osastavalise (*i-*) mitmuse alal valitseb kirju olukord. Ülekaalus on küll *de-*mitmus, kuid esineb rohkesti ka *i-*mitmus, näit. *ingleile*, *jüngreile*, *leivust*, *pikis* rüüdes, isegi *jalgrauus*. *Aednikkude* kõrval on eluõigus antud vormidele nagu *aednike*, *aednikega*. *jalgedega* kõrval ka tüübile *jalgega*. Näide nagu *uutesse lähkreisse* osutab ebaühtlust mitmuse tarvitamises.

Tema ja *ta* alal ei leia motiive, miks kord esineb üks, kord teine, sest pikemat vormi *tema* leidub tavalise omastava kõrval ka nimetavas. *Me* ja *te* on saanud palju eluõigust mitm. nimetavas, mitm. omastavas tarv. *meie*, *teie*. *Seks* esineb mõnikord rõhulises kohas, kus *selleks* on õigem (näit. 'kas mitte *seks*, et teda panna küünlajalale'), *muga minuga* asemel (üks, kes *muga* ühes sööb). — Muid märkusi: Vahetegemist *viimane* ja *viimne* vahel ei selgu. *Järele* ja *järele* vahekorid ei näi mõnes kohas olevat selge. Sõnakuju *üiales* ei leidu õigekeels-sõnaraamatuis. *Ulgumine* asemel oleks parem *ulumine*. *Imetlema* ja *imestuma* näivad siin olevat ühes ja samas tähenduses. 'Halastas *tema peale*' asemel ... *temale* on kindlasti parem kui kunstlik 'halastas *teda*'. Trükitehnilisest küljest on proovitrüki kiri halb ja liiga peenike, piibli lugejaskonnale vanemaist kihtidest täiesti vastuvõtmatu.

Mag. Uku Maasing: Asesõna kuju alus on puht-mehaaniline: kui kreeka keelses tekstis pronoomen esineb, on eesti tõlkes pikem vorm, kui kreekas puudub, siis lühem vorm. Vahel on määravad olnud ka eufoonilised põhjused.

Prof. Saareste: *Ma* ja *mina* vahe pole elavas keeles ainult lauserõhust tingitud. Vahel esineb lühike *ma* just rõhulises asendis, näit: *Tuled sa* (= saa) või *tulen ma* (= maa)? Kas ta selle *mulle* annab? Lühikese ja pika asesõna vahed ei ole meil teoreetiliselt küllalt selgitatud. Nende tarvitamisest kõnes öieti või valesti eraldame aga kohe eestlase muulasest. *Me* (nom.) ja *meie* (gen.) vahetegeminegi on igatahes kunstlik, sest kõnekeeles tarv. ka gen-s *me'd*. On küsimus, kas on tarvis mehaanilist korda lühikese ja pika illatiivi vahel: lauserütm või tähendus (*külla* = võõrsile, kuid *külasse*) nõuab kord lühemat, kord pikemat kuju. Ka *de-* ja *i-*mitmus sõltub lauserütmist. Peale selle ühest sõnatüübist *i-*mitmus on vastuvõetavam kui teisest, *de-*mitmusliku peasõna atribuut võib väga hästi olla *i-*

mitmuses, ja meie ei või siin kuidagi mehaanilist järjekindlust nõuda. Lisamärkmeid: *Kõige vähem* as. on tekstis nüüd *vähim*, ometi analüütiline pikem väljend oleks selgem, mehiseim, ilmekam. 'Võta oma rist *enese* peale' as. '... enda peale' — kas siin üldse on olnud tarvis muuta?

Lekt. Veski: *Venne* on samuti õigustatud kui *tulle* ja *merre*, kuigi see puudub sõnaraamatuis. Õige oleks ka omastav *juubli* (nagu *aadli*), kuid tegelik keel tarvitab seni *juubeli* ja nii esineb ka sõnaraamatuis. Eelistatud on mitm. os. *ande*, aga kui *ande* teine tähendus segab, siis *tarv. andisid*.

Vanemad pastorid pooldavad igal juhul küll *mina*-kuju, sest see on kõlavam ja annab võimalusi kõnes enam rõhutada, kuid keele arenemiskäik on kahtlemata kaasa toonud vahetegemise *mina* ja *ma* vahel. Toodud näites *selleks* on küll õigem kui *seks*. Vahetegemine *järel* ja *järele* vahel on tõlkes siiski olemas, näit. *tulge minu järele*, kuid *käige minu järel*. Saksapärase väljend *sa ei pea mitte tappa* (aga võid küll!) pole õige. Kreeka keelse teksti järgi peaks olema *ära tapa mitte*; ka see pole eestipärane, mispärast on võetud tarvitusele tüüp *sina ei tohi tappa*. *Kõigile* ja *kõikidele* puhul on tõeske läbi viidud niisugune kord, et kui sõna esineb ükski, iseseisvalt, siis *kõikidele*, kui aga atribuudina teise sõna ees, siis *kõigile* kujul.

Korrektor E. Elisto võtab sõna pärisnimede kohta: Kui umbes kolme aasta eest oli kuulda, et uus piibli tõlge on valmistatud, palus „Eesti Keele“ toimetuse selle tõlkijalt praost H. Põlult kirjutist uue töö keeleliste põhimõtete kohta. Hr. Põld tuli palvele lahkesti vastu ja esitas pikema artikli „Nimede kirjutusest eesti piibli uues tõlkes“ (ilm. EK-s 1935, nr. 1, lk. 13—26, trükitud 13. iv 35). See sisaldab aga kaunikesi üllatusi, sest tõlkija oli kavatsenud muuta peaaegu kõik piibli pärisnimed (koha- ja isikunimed) — erandeid vt. tsit. kohas, lk. 21 — pärast sajanditepikkust eestipärast traditsiooni võõrapärasteks, teiste sõnadega, viia need puht-teaduslikele alusele, nagu nad esinevad suures „Eesti Entsüklopeedias“. Tõlkija väljendub ms. järgmiselt (EK 1935, lk. 15): „tuli ette võtta põhjalikud uuendused nimede kirjutuses, sest ei olnud mõeldav, et muidu keeliliselt kõigiti põhjalikult uuendatud piibli väljaanne nimede õigekirjutuses jääks muutmata, et temas nimed veel võiksid esineda igivanades kujudes, mis olid kohandatud 200 aasta eest meie veel täitsa harimata rahva arenemata keelele...“ (harv. E. E.). Selle järgi pidid kõigepealt *b*, *d*, *g* õige laialt tulema piibli pärisnimede algusse (näit. *Barnabas*, *Baabel*, *Goljat*, *Golgota*, *Gabriel*, *Gideon*) ja piiblisse pidi sattuma nimekujud nagu *Libanon*, *Sodom*, *Jeriko* (pro *Lübanon*, *Soodom*, *Jeeriku*), *Beetlehem*, *Gethsemane*, *Pootifer*, *Kaiafas* (pro *Petlem*, *Ketsemani*, *Potivar*, *Kaivas*) ja sajad teised (lähemalt vt. tsit. artiklis). Kõsimuse kohta võtsid sealsamas sõna usuteadlased mag. S. Aasla ja mag. H. Maasing, peam. algeelte (kreeka ja heebre) seisukoht (vt. EK 1935, lk. 26—35). Järgnevalt koosolekuil (1935. a. kevadel), millest kõneles juba hr. Veski, AES-i juhatuse esindajad, tolaeagسد EK toimetuse liikmed, kaitsesid üksmeelselt piibli üldtuntud kohanimede suhtes eestipärast kirjutusviisi, kusjuures neid toetasid ka nimetatud usuteadlased (seisukohti ja koosoleku otsuseid vt. S. Aasla kirjutises „Piibli pärisnimede transkriptsiooni küsimuste lahendusest“, EK 1935, nr. 2—3, lk. 67—71). Kõige selle tagajärjel ja sellele järgnenud hr. Veski kaastöö tõttu esineb nüüd

nelja evangeeliumi uues tõlkes enamik tuntud pärisnimesid soovita-
valt eestipärasel kujul, näit. *Petlem* (pro vöörap. *Bethlehem*), *Naat-
saret*, *Arimaatia*, *Kolgata*, *Herodes*, *Pilaatus*, *Kaivas*, *Ketsemani*.
Saamaria, *Kiidron*, *Naatanael*, *Nikodeemus* jt. Ometi on jää-
nud vöörapäraseiks terve rida nimesid, mille kuju üle võib vaielda
või mis sel kujul on eesti piiblis päris vastuvõtmatud. Näiteid: *Paa-
heli* vangipõlve asemel *Babüloni* vangipõlv, *Kaalilea* as. *Galilea*, *Juu-
damaa* as. *Judea*, *Alveuse* poeg as. *Alfeuse* poeg, *Komorra* as. *Go-
morra*, *Peltsebul* as. *Peeltsebul* (täiesti ebasobiv; tõlkija soovis va-
remalt isegi kujusid *Beesebul*, *Beelsetbul*, *Beeltsebul* jt.), *Kenetsareti*
as. *Gennesareti* (milleks!), *Petvage* as. *Bettage* (!), *Parrabas* as.
Barabas, *Petaania*, *Petsaida* as. *Betaania*, *Betsaida*, *Pontsius* as.
Pontius, *Eevesus* as. *Efesos* ja rida teisi, tõenäoliselt ka *Petesda* as.
Bethesda, kuigi seda pole veel silma puutunud. Mitmed toodud nime-
kujudest esinevad nii isegi eelnimetatud laiemas komisjonis tehtud
otsuste vastaselt (*Babülon*, *Gomorra*, *Peeltsebul* jt.). Minu seisukoht
on, et piibli tuntud pärisnimed, mis juba sajandite eest, vanade autorite
poolt eesti keele iseloomu õige äratundmise tõttu on saanud eesti-
pärased kujud, neid traditsiooni kohaselt säilitaksid ka praegu (osa-
liselt veel enam eestistatud, parandatud kujul), sest pole soovitav
rahvapärast traditsiooni rikkuda ega vöörapäratseda, samuti mitte
teha piibli keelt laiemaile hulkadele raskepäraseks.¹

Hr. R. N u r k s e võtab sõna l a u s e õ p e t u s e kohta, avalda-
des rahulolematust kolmes asjas:

1) Kui vanas piiblitõlkes oli liiga palju osaobjekte, siis on uus
kaldunud teise äärmusse ja liialdab täisobjekti tarvitamisega. Lk. 1,
19: „olen läkitatud ... sulle kuulutama selle röömusõnumi“ (pro *sedä*
röömusõnumit); 1,72: „et ... tuletada meelde oma püha lepingu selle
vunde, mille ta vandus“ (pro *sedä vannet*, *mis*); 19,2: „läks teele kau-
gele maale, et omandada kuningriigi ja tulla tagasi“ (pro *kuningriiki*.
või kui just täisobjektiga, siis nominatiivsega: *kuningriik*) jne.

2) Sõnajärjestuse moderniseerimine on sagedasti äpardunud.
Lk. 8,55: „käskis talle *anda süüa*“ (pro *süüa anda*); 9,45: „et nad
sellest *ei saaks aru*“ (pro *aru ei saaks*); 13,3: „kui te *ei paranda*
meelt“ (pro *meelt ei paranda*); 13,11: „oli küürus ega saanud ennast
sugugi *ajada sirgeks*“ (pro *sirgeks ajada*); 19,33: „Kui nad sälgu
lahti päästsid, ütlesid selle omanikud nende vastu: „Miks te *päästate*
lahti sälu?“ (pro „Miks te *sälu lahti päästate*?“); 9,24: „kes iial oma
hinge tahab päästa, *see kaotab selle*, aga kes iial oma hinge kaotab
minu pärast, *see päästab selle*“ (pro *see selle kaotab* ja *see selle*
päästab); 22,60: „Ja sedamaid *laulis kukk*“ (pro *kukk laulis*) jne.

3) Kongruerimises on oldud agaram kui tarvis. Rääkimata
juhtumeist, kus vanas piiblitõlkes kongruentsi puudumist rohkem oli
kui kirjakeeles (allatiiv-kaasus!) ja kus nüüd sellest sõnavõtja arva-
tes ilmaaegu on loobutud, tuleb nuriseda, et uus tõlge on hakanud
kongruentsi läbi viima ka seal, kus kongruentsitus kirjakeele reeg-
litegi seisukohalt on täiesti lubatav. Nii liidetakse *-ga* mitmele

¹ Kõrrektuurimärkus: Isikunimede suhtes on kinni peetud reeglist, et Vanas kui ka Uues Testamendis esineks sama isik sama nimega, k o h a nimede suhtes aga mitte, vaid UT-s on kohanimi sa-
gedasti teine kui VT-s. Näit. on VT *Paabel* UT-s *Babülon*, vasta-
valt algkeelele. *Bethesda* Nestle väljaandes ei esine, vaid seal on
Betsatä, samuti *Gennesaret*. H. Pöld.

sõnale järjest, kuna võiks liita ainult viimasele. Lk. 3,16: 'tema ristib teid *Püha Vaimuga ja tulega*' (pro *Püha Vaimu ja tulega*); 22,52: 'otsegu rõõvlite vastu *mõõkadega ja nuiadega*' (pro *mõõkade ja nuiadega*) jne.

Osutatud puuduste tõttu on uue piiblitõlke keel rahvakeeieest kaugele nihkunud ja jätab mitteloomuliku resp. kunstliku keele mulje.

Lekt. Veski: Tõlkija tarvitas esialgu moodsat sõnajärge nii pea- kui abilauses, näit. 'Ta oli *läänud ära*' pro õige ... *ära läinud*. Sellele on aga tema tähelepanu juhitud ning ta on hakanud neid ebasobivusi kõrvaldama. Mida enam edasi, seda vähem esineb seda laadi lauseid.

Prof. Saareste: Lause nagu 'Kes ühe *neid lapsi* vastu võtab' on meie võõras ja tarbetu; eestilisem ja niisama selge on senine 'Kes ühe *niisuguse lapse* vastu võtab'. Tõlkest tuleks kõrvaldada ka objektitüüp nagu 'Kes *minu* salgab', mille as. peaks olema 'Kes *mind* salgab', sest rahvakeeles esineb *mind* ka täisobjektilises tähenduses (päris rahvakeelne on koguni *salgab mind ära*).

Õpet. E. Schönberg nimetab, et kõnealuses tõlkes on kaugele ette jõutud meie keele praegusest arengust. Juba pealiskaudsel lehitsemisel torkab silma uusi sõnu nagu *seestuma, vaenama, kirgastama*, mille tähendusi vist enamik siin-olijaist ei tunne. Mis peab nendega peale hakkama tavaline piibli tarvitaja? Siin leidub ka veel lause: Jeesus läks viljast läbi. Praegusel ajal see annab halba eeskujut, mispärast tuleks kaaluda, kas algtekstid ei võimalda seda kuidagi parandada.

Õpet. A. Vaigla kõneleb sõnavara valikust stiili seisukohalt: Teatavasti on võimalik stiili leksikaalselt rikastada kas päris uute sõnadega või arhaismidena, nagu on teinud Tuglas Aino Kalda mõningate teoste eestindamisel. Kõnealuste evangeeliumide tõlkes leidub neologisme nagu *seestuma, järgima, hülgama, lähituma, mõrv, kuulekas, võrdum, vangla* jt.; arhaisme: *taas, sau (-a), käima peal, maha saama, vangitorn, põrguhaud, surutõrs, nelivürst, kitsas käes, sõittelema* jt.; barbarismide alal on säilitatud aramea tsitaate, mis stiili seisukohalt ei sega; *kirkus* on nähtavasti värskest laenatud soomest (*kirkkaus*), samuti *soositama*; eesti dialektisme on rohkesti (mis vahel mõjuvad ka neologismidena), näit. *õgvendama, lohutama, vaenama, ratkema, kohtlane, rüve, varuma, luna, jõuk, pälvima, roosk* (om. *roosa*) jt. Üldse tuleb tõlke sõnavara alal märkida suurt edu meie nüüdiskeelele ligendamisega ning oskussõnalise täpsustamise suhtes. Võiks aga siiski täiendada küsida, miks esinevad mõned ebajärjekindlused uuendustes. Näit.: *teeskclejad* kõrval esineb ka *silmakirjatsejad, väljuma* kõrval leidub ka *välja minema*, miks *andeks andma* pole asendatud sõnaga *andestama*, miks *halvaks panema* asemel ei eisisine *halvustama* jne.²

Hr. Nurkse: Räägin eelkõnelejale otse vastu, sest just piiblis ootaksime küll suuremat lugupidamist kas või arhaismidena vastu.

² Korrektuurimärkus: Uute ja vanade keelendite vaheldus UT-s sõltub kreeka teksti sünonüümidest. Nii näit. tähendab *andestama* 'verzeihen', 'извинить', aga *andeks andma* 'vergeben', 'простить'; Jumal annab ainult andeks. Samuti on sünonüümilist vahet peetud paljude teiste sõnade, näit. *patustama* ja *patu tegema* vahel; patustada saab ainult inimeste vastu.

H. Pöld.

Teatavasti on piiblist pärit terve rida kõnekäände, mis on saanud täiesti rahva omaks, kuid mida me enam uuest piiblist ei leia. Näit. „ükski prohvetit pole kuulnud oma kodumaal“ as. esineb seal nüüd *ühtki prohvetit ei ole soositatud oma kodumaal* (Lk. 4,24), „andke keisrile, mis keisri kohus, ja Jumalale, mis Jumala kohus“ as. *andke keisrile, mis kuulub keisrile, ja Jumalale, mis kuulub Jumalale* (Lk. 20,25). Oleks küll kahju, kui see kuulus Nestle algtekst sunnib meid kivinenud kõnekäändudest loobuma. Asjatu tundub olevat leksikaalne parandus: „lapsuke kasvas ja sai tugevaks“ (pro koduseks muutunud: *kangeks*) vaimus“ (Lk. 1,80); hoopis halvad on aga järgmised: „sai tugevaks ning täitus tarkusega“ (2,40) pro *täis tarkust*; „isand viivitub tulles“ (12,45) pro *viibib*.

Hr. Schönberg: Piibli uus tõlge sisaldab nähtavasti siiski nii palju raskeid vigu, et selle trükkimisega tuleks veel viivitada ja tekst anda asjast huvitatud ülikooli õppejõudude kaaluda.

Hr. Elisto: Dr. Veski seletuse järgi esineb uusi sõnu vähene valimik, hr. Vaigla järgi nähtavasti siiski mõnikümmend. Igatahes need vähesed päris uued sõnad, mis seal on, näit. ~~vaenuma~~, *seestunud* 'kurjast vaimust vaevatud', *kirgastama*, *kavaldama*, *võrdum*, esinevad kohati õige korduvalt, nii et tekst tuleks küll varustada joonealuste märkustega või lõpus sõnastikuga uute sõnade seletuseks, nagu tegi omal ajal Joh. Aavik oma keeleuendusliku ilukirjandusega. Ilma nendeta küll tekstist aru ei saada.

Prof. Saareste: On muidugi ka häid asendusi olemas, kuid meie peame puudusi esile tõstma, et töö saaks veel paremaks. Näit. „Kiskuge see tempel maha“ as. *Lammutage see tempel* muudab nagu stiili kahvatumaks; *meenuma*, *mõrv* ei tundu heakskiidetavad; hoopis asjatu on *roosk* endise *piitsa* asemel; soome laenude *kirgas* ja *kirgastama* vastu peab protestima, sest need eesti keeles assotsieeruvad muude tävedega (*kirgas* 'teatud kaevamis- v. raiumisriist', *kirkus* tundub lihttrahvale tähendavat 'kirikus').

Hr. Vaigla väljendab veel üldisi muljeid stiili kohta: Side-sõnade rohkus võrreldes end. trükkidega siin säilib, samuti lausefi-guurid, näit. kordumis- ja kuhjumiskujundid, esinevad võrreldud tekstides ühtlaselt. Olen võrrelnud stiilikujundeid kolmes eelmises UT tõlkes — a-st 1715, 1739 ja 19. saj. lõpust — kõnesoleva tõlke stiiliga. Uues tõlkes võib leida väikest ebahühtlust stiilis, sest mõned salmid oma kujult vastavad piibli esimese trüki omadele, teised jälle, kuhu ka moodne keel on küllastuspiirini sisse tunginud, on täiesti uued. Ilmselt ei esine siin kogu ulatuses tõlkeline ümberlooming, vaid on tarvitatud eeskujuks ka vana tõlget. Puht-luulestiili mõttes jätab see uus töö veel mõndagi soovida. Ka sõnastus-stiilis esinevad mõned ebaselgused, ähmasused, nii et mõne salmi mõttest (sisust) ei saa aru. Tuleb aga heaks kiita moodsa keelestiili taotlust ja piibli-keele lähendamist nüüdiskeelele. Töö on suur ja seda on tehtud mitte ainult oleviku, vaid ka tuleviku tarvis. Konsistoorium peaks võimalusi leidma tehtud tõlke viimistlemistöö toetamiseks.

Hr. Nurdse: Kust meie teame, mis tuleviku maitse on, kas praegused vormid siis veel istuvad. Piiblikeel on juba kord teatavas mõttes rahva vaimne pärisomand ja selle uuendamisel peaksime olema nii vanameelsed, kui vähegi olla saab. Pealegi on omaaegsed tõlkijad olnud head stilistid.

Mag. A. Raun: Tõlke teksti omapärasused, mis seda tunduvalt kaugendavad praegusest tegelikust ühis- ja ka kirjakeelest, on tin-

gitud originaali ja selle järgi tehtud soome tõlke taotlevast matkimisest. Kui näit. Joh. 6,32 loeme: *ei Mooses andnud teile leiba taevast, aga minu Isa annab teile tõelise leiva taevast*, siis tuleb arvata, et esimene *ei* on võetud soome tõlkest (vrd. seal: *ei Mooses antanut teille taivaasta leipää, vaan Isäni antaa teille tosi leivän taivaasta*) ja imelik *aga* alamal vist on tingitud originaalist, kuigi ka Weizsäcker'il (9. trükk) on *sondern*, mitte *aber*.

Õpet. A. L a a n : Ei saa pooldada piibli keeles uuenduslikkust, ei oleviku keele kättesaamist ega ammugi mitte ettejäudmist. — Võõrastav ja ebaloomulik on ms. väljend *Meie igapäevane leib anna meile tänapäev' pro igapäevast leiba*.

Lekt. V e s k i : Ettetõttamisest ei või juttugi olla, sest kõik uued sõnad, mis siin esinevad, on juba aastat 15 ühel või teisel alal oskussõnadena tarvitusel olnud, näit. *seestunu* arstiteaduses. Peaksime aga selle mõtteviisiga harjuma, et ka oma keelt tuleb õppida. Kui piiblikeelt mitte muuta, saaksime aja jooksul kaks kirjakeelt. Näit. ungari piibli I tõlge a-st 1590 on säilitanud oma keele siiani, ja Ungaris õpetatakse koolides kahte keelt. Meil otsustati küsimus moodsa keele ja noorsoo kasuks, kuid selle kõrval ilmub nüüd eestis ka teine piibel — endises keeles — vanema põlve rahuldamiseks. Lisaks peab ütleva, et praost Põld on teinud selle tõlke oma hariliku töö kõrval ja võrdlemisi lühikese ajaga (Inglismaal valmistati uut tõlget u. 25 aastat); ka majanduslikud võimalused on olnud väga piiratud. Mis puutub selgusse, siis teoloogid ise ei saa piibli igast kohast aru ja tõlkija on sunnitud jääma originaalteksti sõnade juurde. Ülikooli õppejõude, nii usuteadlasi kui keelemehi, keda asi võiks huvitada, on kõiki kaasa kutsutud, ja mitmed neist on võimalust mööda kaasa aidanud.

Prof. S a a r e s t e lõpetab koosoleku tänuavaldusega tõlkijale suure ja mehise töö eest ning sooviavaldusega, et siin toodud eriarvamusi töö viimistlemisel arvestataks.

E. Ellsto.

A Debate on the Language of the New Estonian Translation of the Bible.

Provost Harald Põld has completed a new Estonian translation of the Bible for the British Bible Society. The four Gospels having already appeared as a sample of the new revision, the Academic Mother Tongue Society held a meeting of philologists on 7 November 1937, subjecting the translation to a critical scrutiny.

Lector J. V. V e s k i read a report on the principles underlying the translation and on the way it was carried out, showing the version of the New Testament to be based on Nestle's Greek text and the discrepancies between the earlier translations and the original to have been corrected. The language has been brought nearer to present-day Estonian so as to make it palatable to the younger people of to-day as well as to future generations.

Other speakers considered the translation to be excellent, on the whole, but found the modernisation of the style to have gone too far, especially in the vocabulary, many new words not yet in general use having been introduced. This was found to make the perusal of the translation somewhat difficult for the average present-day reader, whilst the taste of the future could hardly be predicted. Similarly, the word-order was held to be too unusual and artificial. Proper names which for two centuries had been used in

an Estonian form (e. g. Paabel, Kaalilea, Komorra, Kenetsareti, Petvage, Eevesus, etc.) have unfortunately been made to sound foreign (Babülon, Galilea, Gomorra, Gennesareti, Betfage, Efesos, etc.).

The meeting thanked the translator for the completion of so formidable a task but recommended that its suggestions should be taken into account before the publication of the version in its final form.

Mitmesugust.

Dezső Pais ungari k. professoriks Budapestis.

Käesoleva aasta sügisest peale töötab Budapesti ülikooli ungari keele erakorr. professorina kadunud Z. Gombocz'i ametijärglasena dr. Dezső Pais. Prof. P. on sündinud Zalaegerszeg'is a. 1886, lõpetanud Budapesti ülikooli filosoofiateaduskonna, töötanud keelteõpetajana keskkoolides a. 1911—23 ja samal ajal esinenud rohkeste artiklitega ja teostega (mainitagu a. 1911 ilmunud teost *Báró Kemény és az irodalmi élet*) ung. kirjandusloo ja filoloogia alal. Asunud töötama abijõuna Ungari Keeleteadusliku Seminari juures Budapestis (a. 1924—32) ja hiljem õpetajana Eötvös-Collegiumis (1933—37) on P. pühendunud ungari k., eriti vanima kirjakeele uurimisele, tõustes nimelt viimasel alal omamaa uurijate esirinda. Ungari vana kirjaki. alalt on ta ms. avaldanud kaks eriteost: *Magyar Anonymus* (tõlge ja seletused, a. 1926) ja *Ó-magyar olvasókönyv* (= Vana-ungari lugemik, koos E. Jakubovich'iga, a. 1929). Pääle selle on tema sulest ilmunud hulk etimoloogilisi (osalt ka soome-ugri võrdleva uurimise alale kuuluvaid, näit. e. *tabama*-sõnapere seletus) jm. keeleteaduslikke artikleid *Körös*i Csoma-Archivumis, *NyK*-eis jm., eriti aga *MNy*-is, mille tegevtoimetajaks (koos Z. Gombocz'iga [†] ja J. Melichiga) ta on 1925. aastast tänaseni.

J. Mg.

Eesti munde jne.

Lauri Posti avaldas k. a. „Virittäjä” lk. 282 j-jtel kõigiti tähelepanuvääriva kirjutise „Eräs itämerensuomalainen genetiivimuodostus”. Sellele täienduseks mainitagu siinkohal, et Eerikki Sorolaisel esineb Petander'i järgi (Suomi III 6, 3, 11) üks kord ka kuju *muindein*, mis oleks hoopis iseäralik kontaminatsioonivorm. — Eesti andmete puhul jälle tohiks olla huvitav nentida, et Karksis on prl. S. Tannin'g'u 1937. a. kogude põhjal läbi viidud ilmsesti sekundaarne vahetegemine *mundē* = gen. sg., *muñie* = gen. pl., jne. Vrd. järgmisi näiteid Ainjast: *mundēge ei sakkī kardult mahā tettā ku arkkadrage*, *mundē adrage*; *mundēl meḡ ei_jōle nāññū kedḡgist kasti* ühelt poolt ja *muñjel ei_jōle valḡet koera*; *ta eṣ sā muñjest akkade* 'ei saanud muudest alustada' teiselt poolt. Krk Saviarust tsisteerin prl. T. järgi: *mikkēs ta mundeṣ eigats ku uñts rām*. *mundē* kõrval esineb singularis ka tavaline *muu*-sõna, näit. part. *mūd*, transl. *mūs*.

A. R.

Vastutav toimetaja: Joh. V. Veski.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe” trükk, Tartus. 30. XII 1937.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgselt ainekku, mis on tähtis õppijale, tõlkijale ja kõigile keeletarvitajale. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnava sisaldab sõnastik ka valiku kohanimesid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Ellisto. Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimeede Eestistamise Liit, Vene 23—9, Tallinn.

Eestipäraseid eesnimisid. Toimetanud J. Mägiste. Tartu 1936. 40 lk. Hind 50 s. Kirjastaja: Nimeede Eestistamise Liit, Vene 23, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

Soome kirjastik. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—IV, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Eelmiste ladu: **Õ/ü. Noor-Eesti**, Rüütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. silbi *eü* eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.

Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Eesti *saama*-futuuri algupärasest ja tarvitamiskõlblikkusest. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles. R. Nurkse. With an English Summary. Hind 1 kr.

Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere-soome keelis. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 35 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandeilt ant. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust, välja arvatud Eesti nimi ja Eestipäraseid eesnimisid (vt. ülal). — SOOME-EESTI SÕNARAAMATULT ka „Eesti Keele“ tellijale 20% (s. o. 1 kr. 95 s.) hinnaalandust.

EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XVI aastakäik, 1937)

ilmub aasta kohta kaheksa numbrit, à 32 lk., kokku 256 lk. Ilmumise tähtajad: kevadsemestril veebr., märts, aprill, mai, sügispoolaastal sept., okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbri tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 3 kr., välismaale 4 kr., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. 50 s. Üksiknumbri hind 40 s., kaksiknumber 80 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varemad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk., brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XV aastak., 1930—1936, à 192 lk., brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudele raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustused:

„Eesti Keele“ 1937. aastakäigu tellijale annab AES võimaluse saada EK neljast esimesest aastakäigust vabal valikul kaks tasuta (saatekulude vastu), peale selle osta viiet ja kuuet aastakäiku poole hinnaga, s. o. à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt. Soomeeesti sõnaraamatult (vt. eelmisel leheküljel) saavad EK tellijad 20 % (1 kr. 95 s.) hinnaalandust — Akadeemilisest Kooperatiivist.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahesuguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning keele tegeliku korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koht- ning isikunimedede kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikkude tarvituses minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustisi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Rüütli 24, III kord. Tel. 2-81 (peatoimetaja).

HIND 40 SENTI.